

Store forandringer: Veloplagt beretning fra forkvinden i Dansk Kvindesamfund.
Feminint forstærket: Hvordan skal det forstås? Se side 17 og 29.
Jubilæum: 100 år med kvinder på Kunstakademiets Arkitektskole.

KVINDEN & SAMFUNDET

Nummer 2 · Årgang 124 · Forår 2008

TEMA

Kunst, identitet og ligestilling

Har det moderne kvindeliv fanget os i nye dilemmaer?

{ Verdens ældste
kvindeblad }

Kære læser

Du sidder med årets temanummer af Kvinden&Samfundet, hvor man har givet frie hænder til en kvinde udefra. Kvinden udefra, det er undertegnede, og jeg har valgt at sætte fokus på kunst, identitet og ligestilling.

Kvinder såvel som mænd får identitet gennem de fortællinger og forbilleder, der formidles kulturelt. Derfor har samfundets kulturinstitutioner en demokratisk forpligtelse til at formidle værker og historier, som begge køn kan spejle sig i. Men i hvor stort et omfang sker det i dag? Og hvad betyder det for dig og mig? Det handler dette nummer om.

Temaet indledes med to forskerartikler. Karen Sjørup skriver om køn og ligestilling i scenekunsten. Hun tydeliggør, hvor svært det er for kvinder at bryde med de kønsbastante teatertraditioner. Birgitte Anderberg rapporterer fra den aktuelle kunsthistoriske debat: Går feminismen sin sejrsgang i den vestlige verden, eller er den død?

Derefter kommer der forskellige synsvinkler fra det kunstneriske felt. Her møder du fem kvindelige kunstnere, som hver på deres måde kæmper med den usynliggørelse og traditionelle kønsindplacering, som forskerne beskriver. Blandt dem er der for eksempel den keramiske kunstner Nina Hole, som opfandt sin egen synlighed.

I år kan vi ikke kun fejre 100-året for kvindernes kommunale valgret, men osse 100-året for kvindernes adgang til Kunstakademiets Arkitekt-skole. Derfor rundes temaet af med to artikler, der giver indblik i kvindelige arkitekters vilkår i dag.

Denne udgave af Kvinden&Samfundet er landsmødenummeret. Du vil derfor bl.a. kunne læse forkvindens beretning om det resultatrige år, der gik, præsentationer af kandidater til styrelsen og beretninger fra legatudvalgene.

Tilbage er der kun at sige: Det har været en spændende og lærerig fornøjelse at være gæsteredaktør på Kvinden&Samfundet. Tak for tjansen!

Rigtig god læselyst! Og godt landsmøde!

Marianne Asmussen, redaktør

Kvinden&Samfundet
April 2008 - 124. årgang
www.kvindenogsamfundet.dk

UDGIVER

Dansk Kvindesamfund
Niels Hemmingsensgade 10,
3. sal, 1153 København K.
Telefon og fax: 33 15 78 37
E-mail:
danskkvindesamfund@mail.dk
www.kvindesamfund.dk

STØTTE

Udgivet med støtte fra
Hulda Pedersens Legat,
OAK Foundation og
Undervisningsministeriets
Tips- og Lottomidler

GÆSTEREDAKTØR

Marianne Asmussen
marianneasmussen@gmail.com

FORSIDEFOTO

Peter Leth-Larsen,
Fyens Stiftstidende.
Odense Pigegarde i Tine Louise
Kortermads og Hans Sydows
video- og lydværk *Dukkehus med
forhave*, Odense 2007.

DESIGN OG LAYOUT

Komma
www.kommaweb.dk

REPRO OG TRYK

Reklameholdet, Jylland -
Filipsen
Dalbyvej 93, 6000 Kolding,
www.reklameholdet.dk

Trykkes i 1600 eksemplarer

ISSN: 0106-5084

Bladets leder udtrykker Dansk
Kvindesamfunds holdninger.

Øvrige artikler i bladet
er ikke nødvendigvis i
overensstemmelse
med foreningens synspunkter.

*Dansk Kvindesamfund arbejder for fuld
ligestilling af og ligestilling af kvinder
og mænd, så de på lige vilkår kan gøre
deres indsats i hjem, erhverv og det
offentlige liv.*

TEMA

Kunst, identitet og ligestilling 5

Den ny Hamlet og de åh så traditionelle kvinderoller
Efter 'revolutionen' ...
Den kvindelige Odysse
Kvinden og ordet
Min frihed! Min stolthed! Min glæde!
Det kvindelige blik
Komponistinder?
Female Forces of Architecture
Mænd bygger, kvinder designer

Landsmøde i Dansk Kvindesamfund 22

Forkvindens beretning
Beretning fra Dansk Kvindesamfunds Legatudvalg
Beretning fra Hulda Pedersens Legat
Præsentation af kandidater
Landsstyrelsen og lokale kredse

LEDER

Den største 8. marts-demonstration i mange år 27

Bøger 28

Anmeldelse af bøger om kvinder i musik, litteratur og billedkunst

Køn, kult og kulturkaos 30

Kultfilm: Visionære kønsidentiteter eller konserverende genrefilm?

PORTRÆT

Ligestilling med humor 32

Video-, lyd- og performancekunstner Tine Louise Kortermad

Ovenfor: Skulptur af Bente Skjøttgaard (foto: Dorte Krogh).

Karen Sjørup gennemførte i 2007 sammen med Charlotte Kirkegaard undersøgelsen *Kvinder i Kunst* for Kunstrådet. Heraf fremgår det, at kvindelige skuespillere har meget at kæmpe med både på teatre, i filmverdenen og på TV, som i høj grad er 'a man's world'. Det er stadig manden, der har hovedrollen og får den højeste løn.

Den ny Hamlet og de åh

AF KAREN SJØRUP

Det maskuline eksistensdrama. I februar i år åbnede det nye skuespilhus med en nyfortolkning af Shakespeares Hamlet. Et stykke, som jo meget tidligt satte Danmark på det dramatiske verdenskort. Samtidig indskrev stykket danskernes historie i historien om kongesønnen med det eksistentielle spørgsmål 'At være eller ikke at være' og mordet på faderen/kongen. Spørgsmålet om 'at være' eller 'ikke at være' stilles altså af en mand og med opgøret med fadermorderen som dramatisk baggrund.

I den nyfortolkede, nudanske Hamletversion er Hamlet blevet en noget overvægtig yngling. Jyllandspostens anmelder skrev: »Og Hamlet selv? Vi fik en solid og interessant Hamlet-figur i Nicolas Bros Falstaff-lignende korpus. En forbitret og frustreret bjørn, der skubber alt og alle fra sig, for til sidst at opdage, at han er blevet helt alene i verden. Ikke noget med romantik eller kærlighed her. Råbende, drillende, tumlende omkring med et strejf af intellektuel teaterklovner bag forbitrelsen og hævntrøsten.«

Hamlet er trods sin påståede ensomhed omgivet af diverse magtfulde og mindre magtfulde mænd: kongen, faderen, vennen, advokaten osv. mens kvinderollerne er langt mere sekundære og tilbagetrukkede i forhold til det dramatiske forløb, om end kvinderne forblinder med deres pragtfulde rober. De vigtige kvinderoller er begrænset til de to: Den unge attråede kvinde, Ofelia, og den magtfulde moder, dronningen. I Shakespeares samtid blev kvinderollerne i hans dramaer endog spillet af mandlige skuespillere.

Kvindelige skuespilleres dilemmaer. Hamletforestillingen rummer stort set alle de dilemmaer, som de kvindelige skuespillere, vi interviewede i vores undersøgelse om ligestilling i den danske kunstverden, talte om. Det drejer sig især om, at de roller, som skrives til kvinder, ofte er mindre interessante roller og ofte er skrevet til helt unge kvinder. Alligevel er Shakespeare langt fra den værste, han har faktisk nogle få spændende kvinderoller i modsætning til det klassiske moderne teater.

Langt de fleste dramatiske produktioner er imidlertid skrevet af mænd, instruktørerne er næsten altid mænd, teatercheferne er næsten alle mænd, og noget tilsvarende gør sig gældende inden for TV og film. Yngre kvindelige dramatikere har vanskeligt ved at trænge igennem. Flere har fortalt om, hvordan de har sat fore-

stillinger op med stor succes, men næste gang er de blevet glemt igen, og andre har fortalt om, hvordan de taler for døve ører til en teaterdirektør, der anlægger en flirtende og useriøs holdning, når de præsenterer deres projekter.

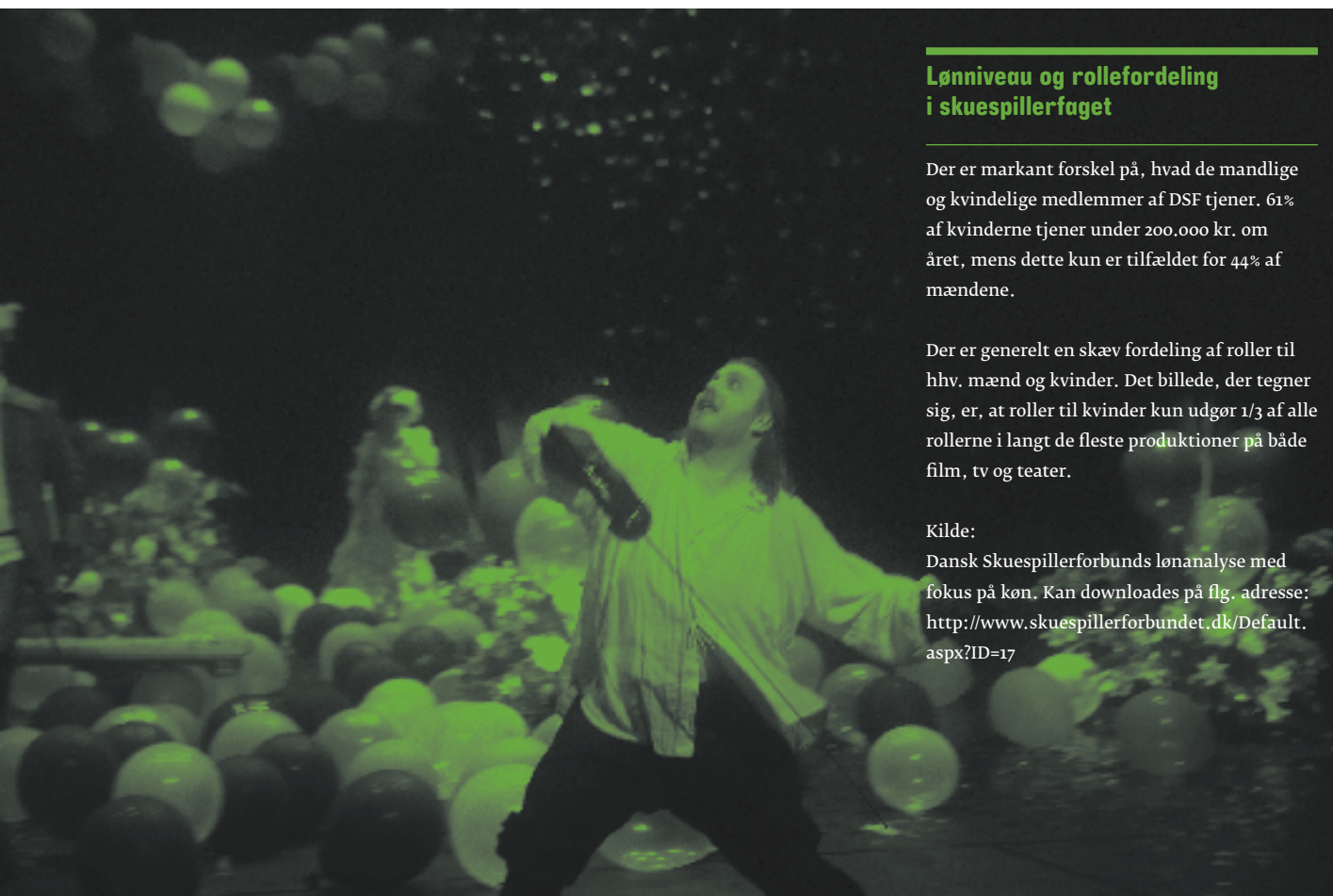
Hamlet er et maskulint eksistensdrama. De mulige kvinderoller i Shakespeares univers er knyttet til seksualiteten og moderskabet, hvor kvindeligheden ses fra et datidigt mandligt perspektiv. Hovedrollerne går næsten udelukkende til den meget unge og attråede kvinde.

Denne grundform er ikke ukendt for en række af de produktioner, der er skrevet og instrueret af mænd, som naturligt anskuer verden ud fra deres eget subjektive ståsted, selv om de selv umiddelbart betragter det som universelt og almengyldigt. Det betyder for de kvindelige skuespillere, at det at kunne illudere rollen som den unge og attråede kvinde, er en af de eneste muligheder for at få en hovedrolle. Tilsvarende er det meget vanskeligt for kvinder, der har passeret de 40 år, overhovedet at få arbejde inden for skuespillet. I givet tilfælde er det ofte i nogle sekundære roller som moderen eller ammen i hjørnet. Det skaber en enorm rædsel hos de unge kvindelige skuespillere, som jo er moderne danske kvinder, der har lagt vægt på at få en god uddannelse og vil noget med deres fag, at de så alligevel skal være ekstremt opmærksomme på deres udseende, alder og fremtræden.

Illusionen om den kvindelige skønhed må bygges systematisk op. Nogle af skuespillerne i undersøgelsen taler om de mange timer, de som kvindelige skuespillere skal bruge hos kostumieren, hos frisøren og i makeup'en for at kunne illudere kvinde i det Shakespeare'ske eller andre dramatiske universer. Ofte må de komme to-tre timer før forestillingen starter, siger de, mens de mandlige kommer tre kvarter før. Alligevel er dette ubetalte timer. De mandlige skuespillere har ifølge deres kvindelige kollegaer i forvejen langt lettere ved at opnå høje lønninger for de store roller, mens skuespillere af begge køn i mindre roller må nøjes med tariffen.

De kvindelige skuespillere oplever en seksualisering af kvinderollerne. Dermed oplever de også, at de som kvinder og kvindelige kroppe bliver set på med seksualiseringens nådesløse briller og selv også langt hen af vejen positionerer sig ind i disse roller.

så traditionelle kvinderoller

Lønniveau og rollefordeling i skuespillerfaget

Der er markant forskel på, hvad de mandlige og kvindelige medlemmer af DSF tjener. 61% af kvinderne tjener under 200.000 kr. om året, mens dette kun er tilfældet for 44% af mændene.

Der er generelt en skæv fordeling af roller til hhv. mænd og kvinder. Det billede, der tegner sig, er, at roller til kvinder kun udgør 1/3 af alle rollerne i langt de fleste produktioner på både film, tv og teater.

Kilde:

Dansk Skuespillerforbunds lønanalyse med fokus på køn. Kan downloades på flg. adresse: <http://www.skuespillerforbundet.dk/Default.aspx?ID=17>

Kønnet som performance. I kønsforskningen har man i de senere år arbejdet ud fra opfattelsen af kønnet som en social konstruktion, en konstruktion, som vi alle er med til at forme og omforme i den daglige praksis og tale om kønnet. Man har i denne sammenhæng oven i købet talt om kønnet som en performance, som en forestilling. Når vi har at gøre med de kvindelige skuespillere, er der yderligere lag i denne performance. Hvis de overhovedet vil have nogle roller, er de på den ene side tvunget til at indtage kvinderollerne som de hyppigt er udformet i det klassiske repertoire. På den anden side skal de samtidig skabe og genskabe deres krop og køn ind i den forestilling om det kvindelige, som ligger hos stykkets forfatter, instruktør og dramaturg.

Mange af de kvindelige skuespillere, som vi har interviewet til undersøgelsen, har en udtalt feministisk holdning til kvinderollen, faget og sig selv som kvinder. De er fyldt med oprør og nederlag, fordi de sjældent har magt til at sætte nytolkninger i gang. Når Hamlet nytolkes, så er det sjældent, at der pilles ved relationen mellem de kvindelige og de mandlige roller, også selv om Hamlet som karakter nytolkes til en langt mere ydmyg og mangetydig mandekarakter.

'Queer' udfordrer kønsmagtstrukturer. Der er imidlertid også andre nybrud på vej på den danske teaterscene, hvor teatre som Camp X, Nansenteatret og Nørrebrosteater har eksperimenteret med at opløse de tradi-

Den ny Hamlet ...

tionelle opfattelser af køn, der er indlejret i ikonskikkelser som Romeo og Hamlet. Fra kønsforskningen har de hentet begrebet 'queer', som er et begreb om køn, hvor man arbejder med 'skæve køn', dvs. kønsudtryk der er langt mere rummelige og fornyende, end vi normalt kender til. De udfordrer de kønsmagtstrukturer, der omgiver os, og som vi tager til os med den selvfølgelighed, der råder om kønnet, og som gør, at de fleste mener, at magtforholdet mellem kønnene er givet af biologien og dermed er naturgivne og urørlige.

Alligevel er der få af de kvindelige skuespillere og dramatikere, som vi har interviewet, der har oplevet, at de traditionelle kvinderoller er blevet udfordret i de produktioner, de har været med i. Det er da også et spørgsmål, om den nuværende tendens til at lege med forskellige og nye kønsudtryk faktisk formår at bryde med teatertraditionerne, navnlig ved fejringen af den kvindelige 'primadonna' og af den unge, uprøvede Elisa, der forføres/oplæres af den voksne Dr. Doolittle.

»A man's world« Som det er nu, har de kvindelige skuespillere meget at kæmpe med: De har ofte en elendig økonomi og meget vekslende engagementer, det er meget vanskeligt at få passet graviditet og børnefødsler ind i programmet, de er ofte meget veluddannede men oplever tit, at skønhed og ungdom tæller mere end uddannelse og erfaring. Endelig oplever de, at det kan være vanskeligt at skille den professionelle rolle fra det intime liv, fordi de henter næring fra egne følelser til brug i deres profession. Det giver komplikationer i kærligheds- og familielivet og en udsathed i forhold til seksuel chikane og uønsket seksuel interesse. Samtidig er det vanskeligt for de kvindelige skuespillere at komme ind og være med til at sætte scenen på en anden måde. De bliver sjældent inviteret ind og sjældent taget tilstrækkeligt alvorligt, når de præsenterer deres projekter. Ledelsen af vore teatre, filmverdenen og TV er i høj grad »a man's world.«

Efter 'revolutionen' ...

Feminismen peger på magtens køn, men formår den også at bryde magtens køn? På en nylig afholdt konference på Moderna Museet i Stockholm diskuterede en række kunstnere og kunsthistorikere virkningerne og betydningen af de seneste års store feministiske manifestationer og udstillingsbegivenheder i den vestlige verden. Phd. studerende på Statens Museum for Kunst Birgitte Anderberg giver et indblik i den aktuelle diskussion om feminismen, kunsten og museerne.

AF BIRGITTE ANDERBERG

Det er efterhånden *old news*, at museerne bugner med værker af mandlige kunstnere, mens man skal kigge langt efter kvindelige kunstners navne på skiltene. Det ville ikke være noget problem, hvis museerne alene skulle genskabe billedet af, hvem der har haft dominansen i samfundet. Men som moderne demokratisk institution er museet ideelt set forpligtet langt videre, nemlig til at give et mere komplekst billede af de tanker og forestillinger, der har formet og er formet af vores kultur.

Magtens køn. Avantgardebevægelser i 1960'erne og 1970'erne angreb den institutionaliserede kultur i almindelighed og pegede specifikt på magtens køn. Det gælder ikke mindst de kvindelige kunstnere, der udsprang af avantgarden og tog del i den nye kvindebevægelse. De udfordrede direkte med deres værker forestillingen om univer-

selle værdier og pegede i stedet på, hvordan al betydning er forankret i stedet, tiden og kroppen.

Feminismens sejrsgang. Gennem de sidste år synes denne feministisk inspirerede kunst og dens arvtagere at have gået en sejrsgang i den vestlige verdens museumsinstitutioner anført af USA: På Museum of Modern Art i New York afholdt man i 2006 konferencen *Feminist Futures*. I 2007 åbnede den store udstilling *WACK! Art and the Feminist Revolution* i Los Angeles og har fortsat sin turné til bl.a. Washington og New York. Brooklyn Museum i New York har fået et feministisk forskningscenter og åbnede sidste år med udstillingen *Global Feminisms* med samtidskunst fra hele verden. Også i Europa har man set omfattende manifestationer fra nord til syd: I Sverige turnerede således udstillingen *Konstfeminism*, der spændte over 40 års svensk feministisk kunst fra 1960'erne til i dag i Helsingborg, Stockholm og Göteborg. Og i Spa-

nien viste Bilbao Fine Arts Museum udstillingen *Kiss Kiss Bang Bang – 45 Years of Art and Feminism*.

Men hvor dybt stikker engagementet i de store udstillingers fortællinger om feminisme, moderne kunst og samtidskunst? Er feminismen blot blevet en ny stilbetegnelse, eller fastholder udstillingerne det samfundskritiske perspektiv, som den kunstneriske praksis, der tog form med afsæt i kvindebevægelsen, åbnede for?

Feministiske selvforståelser. Der er flere feministiske bud på, hvordan man skal forstå nutidens lyst til at beskæftige sig med 1970'ernes kunst.

Således foreslår den britiske kunstner og kritiker Mary Kelly, at revolutionerne i 1968 og de opbrud, de førte med sig, skal forstås som en politisk primal-scene for den generation, der er børn af 68'erne. Og hun bruger den freudianske, psykoanalytiske fortolkning til at advare om falske projektioner, der forvandler 1960'erne og 1970'erne til en myte med givne og forløste betydninger, frem for at se det som et bevægeligt historisk felt.

Den amerikanske kunsthistoriker Amelia Jones peger på markeds-mekanismerne og kritiserer den måde, hvorpå værker af kvindelige kunstnere er blevet ført til torvs som "feministisk kunst". Hun minder om, at der ikke findes "feministisk kunst": Feminismen er ikke en kunstbevægelse. Ikke mindst udstillingen WACK angribes for at trække kunstværker, performances og kunstnere ud af deres specifikke geografiske og tidslige sammenhæng, og i stedet præsentere dem under abstrakte, selvopfundne temaer. Her bliver feminismen en pakke, der kan købes og sælges, og den markedsføres tilmed under former, der reducerer og fejltolker det politiske indhold.

En af de feministiske tænkere, der har strakt sig længst for at for-

stå den mere grundlæggende kompleksitet, er den engelske kunsthistoriker Griselda Pollock.

Hun foreslår begrebet *det virtuelle feministiske museum*. Det skal ikke forstås som et museum i cyberspace, men er snarere tænkt som et begreb til at holde "det feministiske" – forstået som et kompleks af teoretiske overvejelser og kunstneriske manifestationer – i live uden for det museale arkiv.

Kunstens køn. Selv om de seneste års kæmpemæssige udstillingsmanifestationer kunne ligne en feministisk sejrsgang, kan de også tages som udtryk for det modsatte: At feminismen er død! At den betragtes som et overstået kapitel om en omfattende begivenhed i sidste halvdel af det 20. århundrede og bruges til at sætte nogle bestemte kunstnere på plads i arkiverne.

Skulle man fristes til at mene, at dette ikke udgør noget problem, skal man blot minde sig selv om, at der fortsat langt fra er reel ligestilling i kunstverdenen. I 2003 arrangerede en gruppe kvindelige kunstnere og teoretikere konferencen *Før usynligheden* på Charlottenborg, som udsprang som en direkte reaktion på en undersøgelse, iværksat af tidligere kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen, der helt alarmerende viste, at kun 6,5 % af de malerier, som de største danske museer havde indkøbt i perioden 1989 til 1998, var lavet af kvindelige kunstnere.

På Charlottenborg-konferencen blev de kolde *statiske facts* blot mødt med generaliserede og abstrakte henvisninger til *kunstnerisk kvalitet*, men spørgsmålet er ikke så enkelt. Disse argumenter kan lige så vel ses som det museale arkivs forsøg på at holde feminismen og de kvindelige kunstnere på plads med sin egen logik.

Museernes demokratiske forpligtelse. Det er derfor nødvendigt, at feminismen selv reflekterer over sine

egne tolkninger af fortiden og anvender sine konklusioner med et bredere og dybere perspektiv. Den skal ikke blot forstå sig som et historisk overstået kapitel, men se sig selv i forhold til de dybere ideologiske strukturer, der ligger indlejret i museumsinstitutionerne.

Den feministiske udfordring til museet som institution ligger i, at *det* også skal forstå sig selv kritisk, *både* som den historiske og ideologiske konstruktion det er *og* i dets nutidige relation til markedet.

Det afgørende er, om de udfordringer af de dybtliggende strukturer, der organiserer vores samfund, som feminismen repræsenterer, kan integreres og blive en del af den måde, vi fremover organiserer vores viden og fortællinger på i samfundet. Også på museerne.

Værker af kvindelige kunstnere

Den procentvise andel af værker af kvindelige kunstnere, indkøbt 1983-2003 på flg. kunstmuseer:

Louisiana 8,9%, Statens Museum for Kunst, Malerisamlingen 9,8%, Statens Museum for Kunst, Kobbrestiksamlingen 22,0%, Nordjysk Kunstmuseum 20,7%, Esbjerg Kunstmuseum 9,4%, Aarhus Kunstmuseum 8,5 %, Vestsjællands Kunstmuseum 4,6%, Arken 15,2%.

Kilde: Statistikken kan læses s.7 i undersøgelsen *Kvinder i Kunst*, som kan downloades på flg. adresse:
http://www.kunststyrelsen.dk/db/files/kvinder_i_kunst_1.pdf

Moderne kvinders identitetsrejser foregår væk fra det tavse og fremmede. Det mener i hvert fald multikunstneren Tine Louise Kortermænd, som har sin helt særlige måde at sætte kvindelig identitet til debat på i det offentlige rum.

Den kvindelige Odyssé

AF MARIANNE ASMUSSEN

Odyseen og andre store identitets- og erkendelsesrejser i den vesteuropæiske kultur og religion har mænd som hovedpersoner. Som kvinde kan man lede forgæves efter disse store grundfortællinger at spejle sit køn i, for de glimrer ved deres fravær.

Derfor satte Tine Louise Kortermænd sig i 2001 for at fortælle en ny, kvindelig Odyssé. Den handler om kvinders bedrifter og om, hvad de har måttet overkomme for at blive det, de er i dag. Som en parallel til Odysseens 24 sange skrev Tine 24 sange på baggrund af vesteuropæiske kvinders meget forskellige fortællinger, som hun personligt indsamlede på en turné igennem Europa.

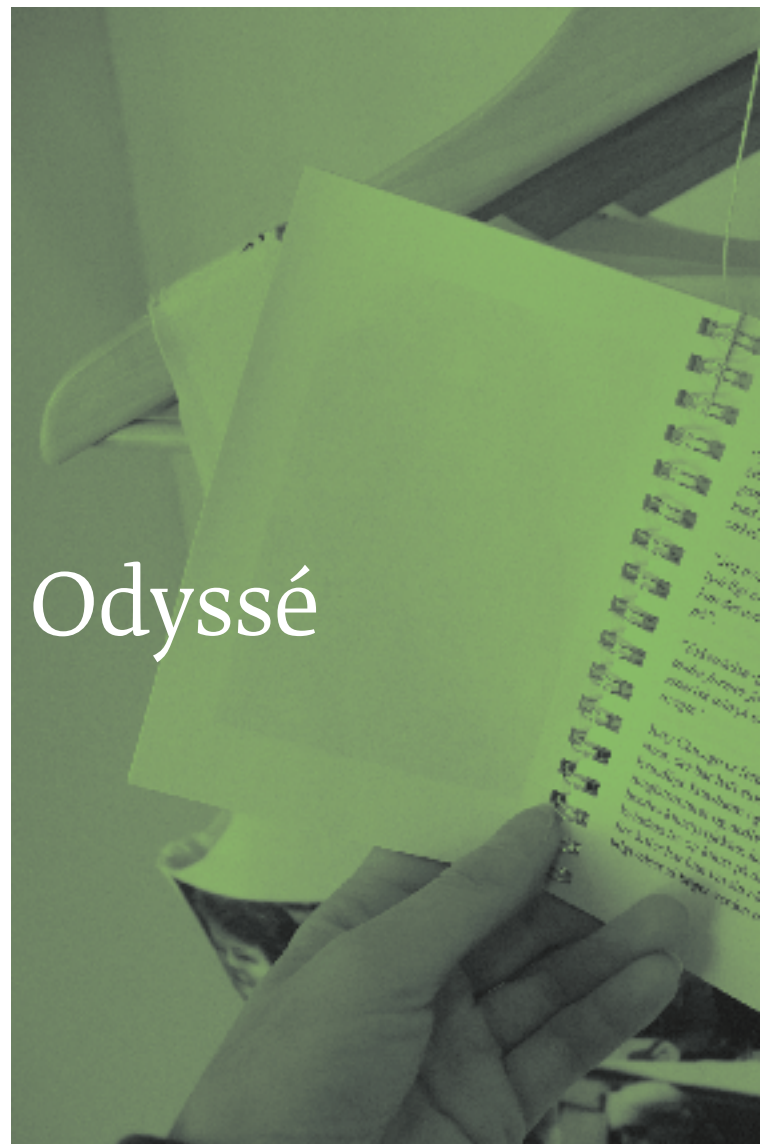
Men hvem er hun så, denne kvindelige Odysseus?

– Hun er jo ikke nogen ensartet størrelse. Jeg lader 24 kvinder få hver deres sang for at skabe et varieret billede af, hvilke dilemmaer nulevende kvinder kæmper med. De kvinder, jeg interviewede på min turné, har alle bidraget med noget af deres egen historie. Dem bruger jeg som grundlag for at perspektivere *min* historie. Det er meget vigtigt, at man som kvinde bliver bevidst om sig selv og sætter sin selvforståelse i perspektiv i forhold til omverdenen. Det er drivkraft for udvikling.

– Mine projekter har altid kvindehistorier som omdrejningspunkt. I starten lagde jeg ud med at se på, hvordan kvinden var og så ud, set med et mandligt blik. Men det blik standsede der, hvor kvinden 'åbnede døren ud mod omverdenen.' Det blev ufrugtbart. Jeg måtte give mig til at undersøge: Hvem er hun, når hun selv skal fortælle. Det er de 24 sange eksempler på.

Disse sange kan ses som 'små' kvindeodysseer. Men du har osse lavet et projekt om de store. Hvad gik det ud på?

– Jeg gik en gang med en T-shirt med påtrykte ansigter af en masse berømte mænd. En dag kom en dreng hen til mig, pegede på Albert Einstein og spurgte:

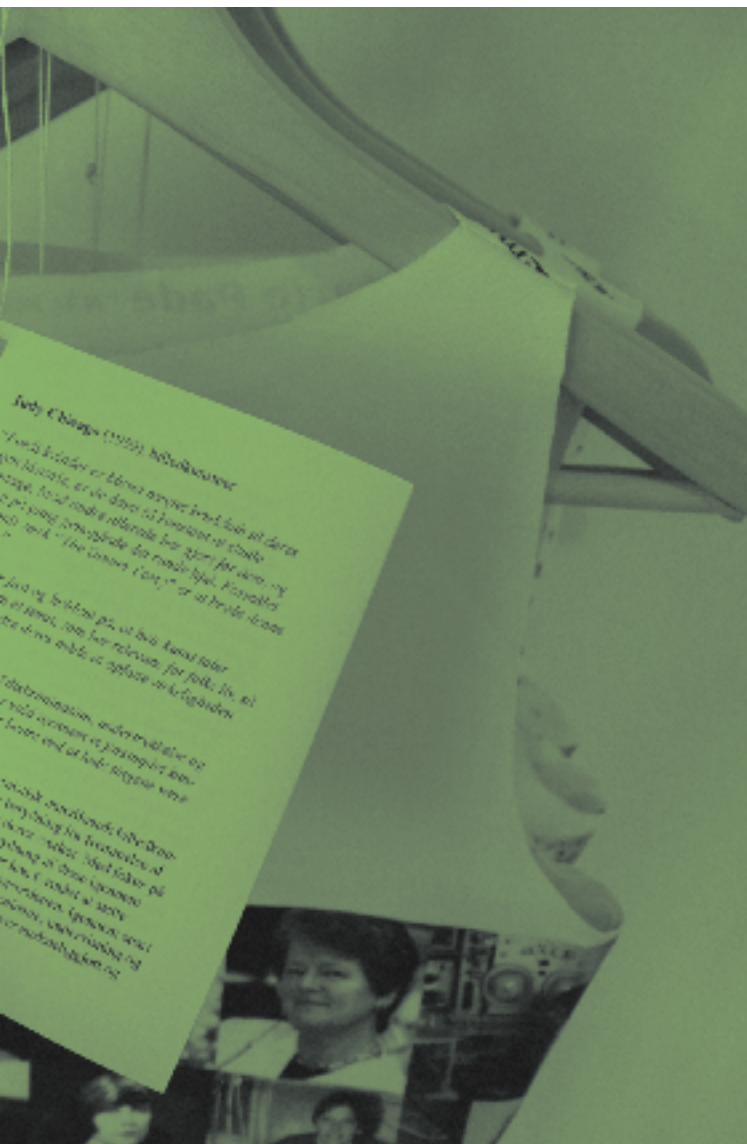

»Hvem er hun?« Det gav mig ideen til "Women on T-shirts." Der er osse mange kvinder, som har gjort noget, der er værd at huske på, men kvinder har ikke fået deres ansigt på det, de har gjort.

– Derfor etablerede jeg en systue på Kunsthallen Brandts, hvor jeg inviterede folk til at komme med noget af deres brugte tøj. Jeg omskabte tøjet og trykte berømte kvinders portrætter på det sammen med udvalgte citater fra disse kvinder. Når deltagerne gik derfra, kom de til at bære kvindernes ansigter og ord ud i det offentlige rum. Samtidig fik hver enkelt en minibiografi med om kvinderne, så de selv ville kunne fortælle historien om kvindens liv og virke, hvis nogen skulle spørge »Hvem er hun?«

– At kvinder ikke er blevet ikoniseret for deres faglige kunnen i samme grad som mændene siger noget om, hvilke værdier, vi viderefører i samfundet. Kvinders historiske usynlighed virker som en bølge, der kommer tilbage til dig som kvinde i dag. Jeg vil brede billedet ud af, hvad kvinden kan, og hvad hun kan blive til.

Women on T-shirts handlede om kvinders faglige kunnen. Men du arbejder osse med kvinders biologiske kunnen, hvad betyder den for den moderne kvindes identitet?

- Kvindens biologi aktualiserer et dilemma hos mange moderne kvinder. Vi bliver fyldt op med angst for menstruationer, graviditet og fødsler helt fra teenagealderen. Vi bliver opdraget til selvstændighed og uafhængighed og har ingen forestillinger om at føde børn og blive mor. Det kommer derfor helt bag på os at blive mødre og opleve den gensidige afhængighed i relationen til vores børn.

- Det ligger i kortene, at MOR, det er noget, du bare er, som ren natur. Men det er osse noget, du bliver. Man opdager ukendte sider af sig selv, som skræmmer en. I Danmark kan vi slet ikke forestille os, at en kvinde i dag kan have nogen grund til at smide sit barn i Odense Å med en sten om benet. - Der er en iboende mærkelighed hos kvinder, som vi endnu ikke har styr på. Kvindens biologi er natur, javist, men hvordan gør man det naturligt i den moderne kvindes bevidsthed?

Jeg kan forstå, at din personlige historie er en central drivkraft for dine kunstneriske projekter. Hvordan vil du beskrive din egen identitetsrejse?

- Jeg bærer med mig en fed bræmme af borgerlig opvækst, osse fra folkeskolen og gymnasiet, som jeg slet ikke passede ind i, men stille accepterede. Jeg havde en

indestængt følelse af ikke at blive forstået.

- Min mor ville selv gerne have været kunstner. Hun var stolt og ikke i tvivl om sit syn på kvinder og mænd: Kvinder skal være uafhængige, de skal kunne klare sig selv, og mænd er nogle svin. Men hun formidlede det usagt, fra et tavst univers. Det er her, kvinders forhold til deres mødre kommer i spil. Min identitetsrejse er simpelthen nødvendig. Den foregår væk fra det tavse og fremmede. Det er osse det "Dukkehus med forhave" handler om.

Hvordan handler kompositionen "Dukkehus med forhave" om identitetsreisen væk fra det tavse og fremmede?

- Jeg tog udgangspunkt i filosofien Julia Kristevas udsagn om, at en kvinde er fremmed i egen kultur, fordi den er defineret af mænd.

- Jeg inviterede derfor sprogforskeren Kirsten Gomard til at indgå i værket og holde foredrag om, hvordan vores adfærd altid vil blive forstået i forhold til samfundets forventninger om køn. Jeg valgte hende både p.gr.a hendes forskning og hendes personlige historie. Med sit intellekt og maskuline udseende følte hun sig under hele sin opvækst altid forkert i forhold til de faste normer for, hvordan en pige skulle være og se ud.

- Min idé var at invitere forskellige kvinder til at komme og optræde i haven. Foruden Gomard inviterede jeg Odense Pigegarde, fordi deres tøj sætter kvindrollen i et skævt perspektiv ved at være en blanding af den maskuline uniform og noget utroligt feminint.

- Værket bestod af en videoinstallation, der lignede et dukkehus af en slags. Dukkehus-elementet valgte jeg, fordi det både er et billede på den traditionelt definerede kvindelighed og et billede på den leg, hvor pigen kan skabe sin egen verden og bygge noget nyt op.

- Foran huset havde jeg plantet en lille have, hvor jeg gik og arbejdede med forskellige haveredskaber. Haveredskabslydene genererede bestemte videobilleder, der lyste 'dukkehuset' op, så det hele tiden ændrede form. Samtidig samlede elektronmusikeren Hans Sydow de lyde, som opstod, mens jeg arbejdede, til musik, som jeg fortalte og sang henover. Jeg havde osse fået Sydow til at lave en flerstemmig komposition for hækkesaks, som pigegarden skulle spille som akkompagnement til én af mine sange. Alle disse forskellige elementer indgår i værket. Kirstens foredrag samples og indarbejdes til musik sammen med de samlede lyde af hækkesaks, spadestik og græsslåmaskine og bliver til en 'krop', der forstyrrer, støder mod vante rammer og faste normer og udfordrer det konventionelle billede af kvinden, som dukkehuset associerer til.

- Det er denne komplekse, samlede 'krop', der bliver billedet på det fremmede inden i os, den kvindelige alien, vil jeg kalde det. Det er den tilpassede kvinde, der kæmper med sin indre bundethed, med den hun har lyst til at være, men endnu ikke er, fordi hendes kulturelt nedarvede reaktionsmønster falder hende i ryggen.

- Det er én af de ting, mange kvinder i dag må overkomme i deres udvikling fra at være forkerte i egen selvpfattelse til at være rigtige. Vi slås med en fremmed bagage.

Dette er en historie om kvinden og ordet. Kvinden er mig, ordene er mine. Eller er de? Jette Hansen causerer over sine erfaringer som feministisk skribent og debattør og påstår, at de havarerede kvinder får deres suverænitet i skriften.

Kvinden

AF JETTE HANSEN

Lad mig hellere starte med at fortælle, hvordan jeg blev bedt om at skrive denne artikel. Redaktøren for dette nummer henvendte sig til mig med følgende spørgsmål:

»Et sted i Sara Stridsbergs roman *Drømmefakultetet*, siger fortæller T: "Det er ikke muligt at skrive sig ud af patriarkatet." Jeg kunne godt tænke mig at få *din* version af det udsagn: Har fortæller T ret? Hvilke erfaringer har *du* gjort dig i dit liv som skribent?«

Emnet kan i sandhed angribes fra mange vinkler. Fortæller T i *Drømmefakultetet* fortsætter selv: »Det er ikke muligt at tænke uden for tankerne« – hvori ligger, at selve den formulering af verden, som vi fødes ind i, er udviklet i et patriarkat. Sproget som redskab til begribelse, videnskaben som erkendelses metode, ... – patriarkalsk hele lortet! Argh!

Man har fået en *pik* at tænke med – og hvordan skal det så gå?

Den kvindelige debattør springer ud.

Jooo. Det faldt mig vist svært fra begyndelsen at mene – eller føle, snarere – at verden var min at sige noget om. Så svært faktisk, at jeg gik i psykoanalyse i hele 5 år, bare for at få den tanke, der lå og rullede rundt inde under min hjerneskal som en raslende sten, til at falde på plads. Den tanke nemlig, at jeg ville – *ville!* – sige min mening. I aviser,

i bøger, ud over forsamlings. Men hvorfor *jeg*? Var der måske ikke folk nok, der kæftede op? Så hvad bildte jeg mig ind?

Min psykoanalytiker gjorde sådan set aldrig andet end at bekræfte mig i, at det da var en smule vanvittigt at ville tage ordet. Bestemt! Da jeg omsider havde forliget mig med at jeg ikke tog fejl, enhver meningsdanner overvurderer sig selv lidt, sprang jeg ud som debattør! Jubiiii.

Fars drenge. Hvad kan jeg komme på? Nå jo. Da jeg (på opfordring NB!) – ansøgte om et stipendium på baggrund af mit (temmelig feministiske) konferensspeciale, som de sagde var til 13 og skrev i udtalelsen viste at jeg var et videnskabeligt talent, bemærkede fakultetets mandlige lærere blot, at jeg havde stavet 'Kierkegaard' forkert (det vil sige anderledes end her, hm, hm). Ja, hvis er ordene? Der var nedskæringer det år. Havde der ikke været det, var jeg nok kommet ind ...

Daddy's girls. Men det er ikke alt. I *Drømmefakultetet* svarer et kvindekors sådan her på Solanas feministiske SCUM-manifest: »Nej, jeg kan faktisk ikke høre, hvad det er hun prøver at sige med den der vilddyr-agtige, mørke stemme.«

Skal vi gætte på at det er de pæne piger, som svarer sådan? Patriarkatets søde, villige små hjælpere, disse

katastrofale dydsmønstre, der viger tilbage i forskrækkelse over oprørets og protestens gutterale lyde, behagesyge datterkvinder, som vil insistere på at de ingenting forstår, ikke ud over at det lyder grimt, »sådan kan man da ikke tale,« og ringer til deres mænd i et væk for at minde dem om, at de har glemt at lukke badeværelsesvinduet til morgen. Men bortset fra det er de ikke vrede. Slet ikke.

Det bløde punkt. Jo, selvfølgelig har jeg mødt dem, fars drenge og fars piger. Vi er fremme ved 1999. Min første bog skal til at udkomme. En feministisk debatbog ... om moderskabets betydning for min generation kvinder ... *Det bløde punkt.*

Man forbigik i tavshed – kvindelige såvel som mandlige anmeldere – min flabede sprogbrug, som jeg ellers selv fandt temmelig innovativ, og at min tekst havde en vis overskridende kraft, fordi jeg tiltog mig en suverænitet kvinder normalt ikke gør. Vi har andre forfattere Henrik List og Morten Sabroe for eksempel, hvis varemærke er flabet sprogbrug. Nu vil jeg nødigt lyde misundelig. For det er dog den værste position man kan havne i som kvinde. Men det forekommer mig at d'herrer får en helt anden form for anerkendelse for netop dette stilistiske træk.

og ordet

Og så var der anmelderen som i sin politisk aktive ungdom faktisk selv forfægtede min bogs projekt: 30-timers arbejdsuge, længere barselsorlov og hele dynen fælles med manden. Nu fandt hun imidlertid tanken ... »fanatisk« ... var ordet. Eller bimbo-dukken fra forskningscenteret, der lå i med fyrene inde fra mandeforskning, samtidig med at hun forsvarede mænds ligestillingsperspektiv i offentligheden. Senere, da jeg havde skrevet et indlæg i en antologi om kvinders kærlighedserfaringer sagde hun det ligeud: Hvorfor skal vi høre om alle de idioter? Selv har hun – heldigvis da – kun skønne mænd at berette om ...

Kunsten eller kærligheden. Suzanne Brøgger skrev *Ja* i 1985, som er en dyster beretning om at måtte vælge imellem kærlighedsforholdet og kunsten. Og snart sagt alle de kurser, som dansk-fagets kvindelige undervisere med en fortid i rødstrømpebevægelsen udbød, handlede på den tid om det samme: Kærlighed eller frigørelse ... Omtrent sådan så dilemmaet angiveligt ud, når man var kvinde. Men ingen begreb jo, hvorfor det absolut behøvede at være sådan.

2004. Jeg bliver skilt. Og skriver en roman. Fryden fordi jeg skrev så det sprøjtede af neglene. Gråden. Fordi ensomheden var en forudsæt-

ning. Fordi tabet af kærligheden var en forudsætning.

Men ... Til alle jer, der stadig ikke forstår det. Lad mig sige det ligeud: Det er fordi I ikke ved, hvor meget tilbagetrækning det kræver at lave kunst. Men det er meget! Kvinderne finder sig i det. Mændene finder sig ikke i det. Så enkelt er det.

Det er derfor kvinder må vælge imellem kunsten og kærligheden.

Den kritiske kusse. Andre forhindringer? Tjaaa. Er det ikke som om der gælder andre regler, når det er fyrene, der klynker? At de bliver taget mere alvorligt. Når Morten Sabroe hyler offentligt over hans iskolde mor, når Knud Romer græder snot over røvhullerne i Nykøbing, når Henrik List klager forbitret over at feministerne undergraver retten til sex med prostituerede samt udsætter ham for grimme ord i debatten eller når Jørgen Leth vræler som en forladt sælunge på isen, fordi Danmark i første omgang var afvisende over for hans erotiske projekt med sorte teenage-piger. I alle 4 tilfælde vankede der medlidenhed, medleven og sympati fra offentligheden. Men da for eksempel Maria Svelands feministiske roman *Bitterfissen* blev anmeldt i dagbladet *Information* den 6. marts i år, skete det under overskriften »Klynkekussen« som en opsang til forfatteren om at »tage de byrder og afkald på sig,

som det indebærer at blive ansvarlig, voksen samfundsborger.« Man prydede ligefrem forsiden af bogtillægget med en kæmpe advarsels-trekant og »Klynkekussen« i store typer tværs over siden.

Jeg fristes til at sige: Vi lever i tider, hvor den kritiske kusse udstyres med en advarselstrekant og en latterliggørelse og smides på lossepladsen, mens pikken græder snot og kommer på parnasset!

Mænd har adkomst til trøst og sympati, hvor kvinder ikke har. Mænd opnår autoritet på et spinklere grundlag end kvinder – også inden for litteraturen.

Havarede kvinders suverænitet. Kan man som kvinde skrive sig ud af patriarkatet? Ja, man kan godt skrive sig ud af patriarkatet. Det er faktisk nøjagtigt det man kan! I skriften kan man befri sig – som en Elfriede Jelinek eller Valerie Solanas. Her får de havarede kvinder deres suverænitet. De bliver sig selv i et sprog, som de rasende sønderflænger og som de sønderflænger verden med. Der hvor man må regne med at patriarkatet slår igen, er i den afvisning, man uvægerligt vil få. Subtil eller lige på og hårdt. Den stemme, der vil lyde, som marginaliserer dig, som viser dig din plads som outsider og pauseklovn.

Keramikeren Nina Hole brænder skulpturer direkte i det offentlige rum. Hun er ikke bare keramik, men osse opfinder af den metode, der om nogen skulle gøre hende synlig som keramisk kunstner verden over. Mød hende her til en samtale om, hvordan hun er kommet dertil, og om hvordan hun oplever kampen mellem keramik og kunst som kvindelig.

Min frihed! Min stolthed! Min glæde!

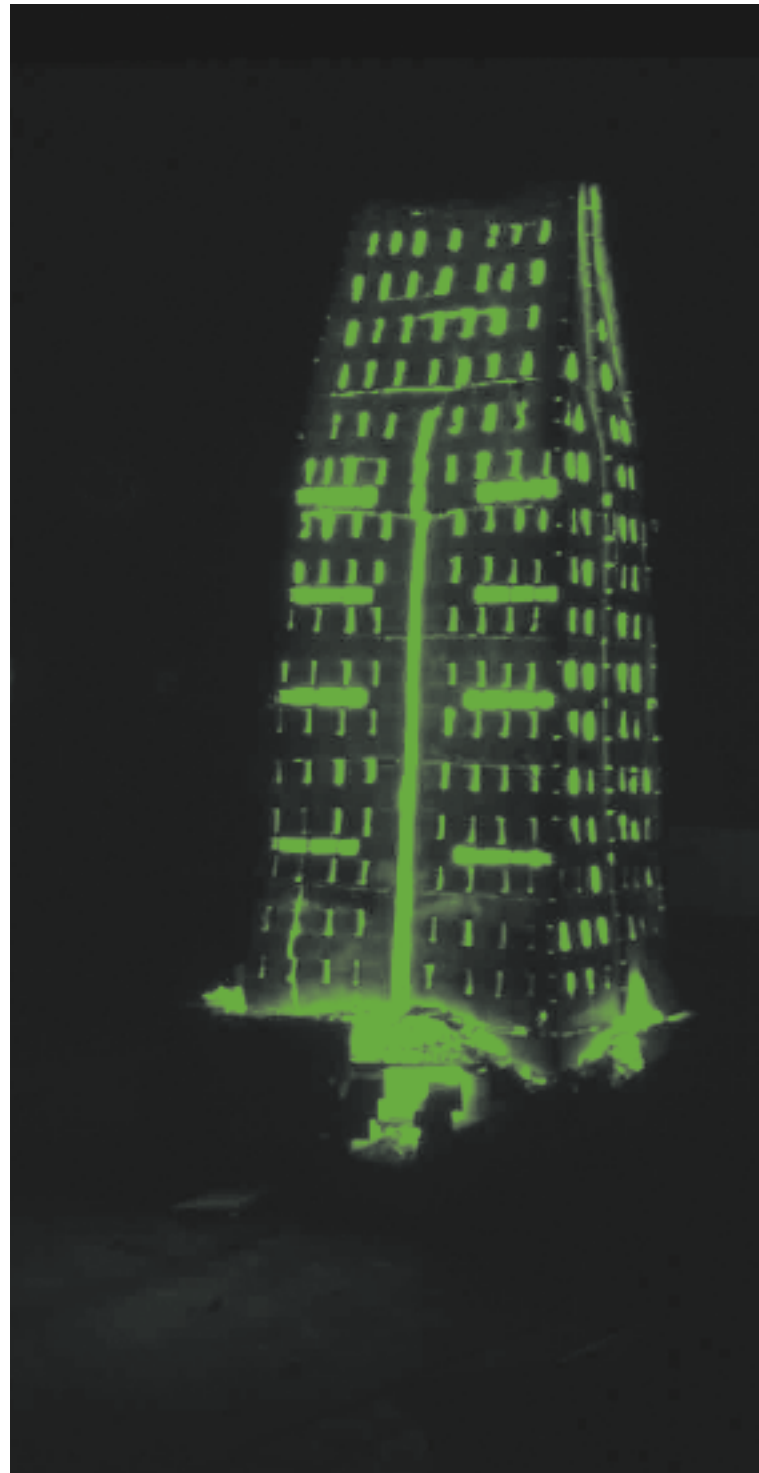
AF MARIANNE ASMUSSEN

Keramikeren Nina Hole kommunikerer med brændinger, ikke med ord. Gennem de sidste 14 år har hun lavet brændende skulpturer i offentlige rum over hele verden: sidst i Mexico, men osse flere steder i USA, Ungarn, Taiwan, Grækenland, Portugal, Litauen, Canada, Australien, Wales og Sverige. I Danmark har hun lavet nogle på Charlottenborg og Guldagergård. Skulpturerne kan være op til 4 meter både i højde og bredde. Længden varierer.

Hvordan er du overhovedet kommet på den idé at brænde skulpturer på den måde?

- Jeg havde en vision: 'At brænde noget kæmpestort i det offentlige rum!' Og jeg havde en drøm: 'At være fri for ovnen!' Jeg ville opfinde noget, som gav mig frihed i den skabende proces. Jeg ville rejse rundt og bygge og brænde på stedet, samarbejde med folk, hvor jeg kom frem, og skabe åbne begivenheder.

- Traditionelt er den keramiske proces jo meget langsom med formning, tørring og brænding, hvor det kan være frustrerende at skulle vente på resultatet. Det ville være revolutionerende at kunne gøre det hele på én gang. Jeg måtte derfor opfinde en byggeteknik og en ovnløsning, så det kunne lade sig gøre. Det fik jeg lejlighed til at udvikle i forbindelse med et projekt på Trapholt for Kunsthåndværkerskolen i Kolding først i 1990'erne, og siden har jeg gjort det.

Kan du beskrive din følelse ved at være synlig på den måde over hele verden?

- Jeg elsker processen med at lave skulpturerne. Hver proces tager ca. 14 dage. Det foregår således, at jeg medbringer en personlig assistent fra Danmark, på stedet inddrager vi så nogle lokale assistenter, som hjælper os med arbejdet. Mens vi arbejder, følger egnens beboere med i byggeprocessen. På den måde bygger man osse noget psykisk op hos folk i den tid det varer.

- Når vi er færdige, så kan folk deltage i det klimaks, det er endelig at brænde skulpturen, og feste sammen med os gennem natten. Det fantastiske øjeblik indtræffer, når vi pakker ovntæppet af skulpturen og ser tingene glødende. Den proces bliver man helt høj af. Man kan slet ikke komme ned igen. Og folk har oplevelsen af at kunne alting. 'Vi kan flyve, vi kan gøre alt i verden, vi kan ikke gøre det alene, men vi kan bygge noget op sammen med andre!' Det opleves som en nærmest kultisk begivenhed, der giver kræfter til alle.

Hvad sker der med skulpturerne bagefter?

- Det er processen, der er spændende, og ikke så meget bevarelsen af skulpturen bagefter. Det ville selvfølgelig være meget smukt bare at overgive den brændte skulptur til en naturlig forfaldsproces, men forfaldsprocessen bliver ind i mellem offer for vandalisme. Jeg lavede en sådan skulptur på Guldagergård, men den blev sprængt i luften nytårsaften. Jeg syntes ellers, skulpturen var det fredeligste på denne jord. Men den havde selvfølgelig haft ild i sig...

Har du osse selv ild i dig?

- Det kan man godt sige. Jeg har altid villet være keramikker. Jeg søgte om optagelse på Kunsthåndværkerskolen, men blev afvist i flere omgange. Måske var det noget med, at jeg som ung var en begejstret natur, lidt vild og ustyrlig. Min psyke stemte vist ikke helt overens med den mandlige bedømmer dengang.

- Jeg rejste derfor til USA, hvor jeg fik min uddannelse, og det var mit held. Jeg undgik at blive indprentet med den respektfulde faglige tilgang til keramikken, som man fik i Danmark på det tidspunkt. Det var en kæmpe oplevelse for mig at tage derover i 70'erne, som da var det helt vilde tidspunkt for keramikken i USA, fordi en masse utraditionelle folk gik ind i keramikfaget, bl.a. tidligere vietnamsoldater, der som kompensation for deres deltagelse i krigen fik tilbud om gratis undervisning på universitetet. Blandt dem var der en del kunstnere. De havde krigen med sig som bagage plus inspiration fra Østen. Det gav en fandenivoldskhed. De famlede ikke. De vidste, hvad de ville. Da jeg kom tilbage til Danmark, var jeg frustreret i min viden om, at keramik kunne være så meget andet. Jeg tog derfor initiativ til et internationalt keramisk symposium på Tommerup Teglværk i 1990 og var efterfølgende medinitiativtager til både Grimmerhus og Guldagergård.

Har du oplevet, at dit køn har spillet nogen rolle på dit kunstneriske felt?

- Ikke direkte. Jeg har derimod oplevet kampen for,

at keramik skal respekteres som kunstart. Men denne kamp er nærmest kvindelig. Fordommene om keramik er, at keramik er gammeldags, kedelig og handler om brugsting. Det kan lige gå an at være keramisk designer for en fabrik. Men det er vanskeligt at blive respekteret som skulptør i ler, og det har det osse været historisk set. Keramik rangerer lavest på den kunstneriske rangstige. Det var jo sådan, at kvinder tidligere blev henvist til leret, når de havde behov for at udtrykke sig. Det var ikke farligt for mændene. Ler blev kvindernes område.

- Den engelske kunstner og transvestit Grayson Perry blev engang spurgt, hvorfor han valgte leret. Han svarede: »Jeg valgte det mest nedvurderede materiale, jeg kunne. Det var en udfordring for mig at højne det og give det værdi.« Jeg selv har bare altid villet være keramikker.

Ser du nogen forskel på kvindelige og mandlige kunstnere?

- Jeg tror, det er psyken, der gør, at vi er forskellige. Kvinder har ofte en anden indstilling end mænd har. Jeg har mange gange set, hvordan tvivlen i langt højere grad kommer til udtryk hos kvinder, og styrken i højere grad kommer til udtryk hos mænd.

- Vi er som kvinder osse vore egne undertrykkere. Over for os selv - og over for vores medsøstre. Vi tåler ikke andre kvinder, der prioriterer arbejdet og overlader børnene til manden. På den måde er vi selv med til at holde undertrykkelsen på plads.

Hvordan bliver der set på den kvindelige kunstner i offentligheden?

- I Danmark har vi stor respekt for fagfolk. Det som eksperter siger, opfatter vi som lov. Men der er forskel på eksperter. Her hvor jeg bor har vi lige haft en sag om at bevare de gamle transformatorårne. Som kunstner udtalte jeg mig fagligt om deres kulturhistoriske og æstetiske værdi og argumenterede for, at de skulle have lov til at blive stående. Men de blev væltet. Mine ord vejede ikke så tungt som en el-mands. Hvorfor respekterede de ikke mig som en fagperson? Jeg havde på fornemmelsen, at de ikke følte, jeg var fagperson nok. Dels tillægges en kunstners ord ikke så stor vægt i al almindelighed, men oven i det indgyder en kvindelig kunstners ord mindre respekt. Der er et hierarki for ekspertudtalelser, hvor den kvindelige kunstner rangerer lavest i dette hierarki. Men der er flere mekanismer, der virker.

Hvad har det betydet for din identitet som kvindelig kunstner, at du har brændt disse store skulpturer overalt i verden?

- I min selvudvikling taber jeg modet mange gange. Men så får jeg energi fra skulpturerne. Det har givet mig stor glæde at blive genkendt så mange steder. Det er som om, verden er blevet mindre på en god måde. Det er mine værker, der introducerer mig verden over. Det varmer. Jeg mærker ikke længere noget hierarki. Hierarkiet er voldsomt i DK. Måske er det fordi, landet er så lille. I store lande magter man ikke at skulle placere folk hele vejen rundt, hvem der er vigtig, og hvem der ikke er så vigtig. Nu føler jeg mig nærmest ligestillet på globalt plan.

Findes der et særligt kvindeligt blik på verden? Er kvinders kunst anderledes end mænds? Hvordan modtages kvinders kunst i offentligheden? Mød her Jytte Rex i en samtale om kvinders kunst og hendes egen film *Silkevejen*.

Det kvindelige blik

AF MARIANNE ASMUSSEN

I Jytte Rex' sidste spillefilm *Silkevejen* fra 2004 er hovedpersonen en kvindelig konservator, der arbejder med at restaurere et selvportræt af renæssancemaleren Sofonisba Anguissola, som er en af de få kvindelige billedkunstnere fra den tid, der har opnået international berømmelse. Konservatoren koncentrerer sig om restaureringen af hendes ene øje, og det er som om, hun spejler sig i den kvindelige renæssancemalers blik og finder identitet hos hende som hos en sjælsveninde fra fortiden.

Er Silkevejen et forsøg på at indkredse og restaurere et kvindeligt blik, som en slags påmindelse om det, vi ikke ser?

– Jeg opfatter snarere filmen som en billedfortælling om livsprocessen som en blød strømmen, der i denne

filmiske sammenhæng kommer til at fremstå kvindeligt. I hvert fald er filmens blik styret af hovedpersonen, som allerede i begyndelsen af filmen har passeret det punkt, hvor hun kan gøre sig håb om at overleve en alvorlig sygdom. Filmen er bygget op sådan, at den bliver en forlængelse af denne hendes tilstand, som ligger i det mere utilgængelige sindslige område. Det er også på broen imellem disse kompleksiteter i sindet og måden, man forholder sig til den ydre verden på med hele den bagage, man har med sig, at kunst opstår.

Hvordan bruger du kameraet i den proces?

– Jeg bruger kameraet som en forlængelse af øjet – eller som min skitseblok. Jeg vil gerne gå ind i de lag i sindet, hvor grænsebrydningen foregår og tage imod de

Billeder fra Jytte Rex bog *Dobbeltgænger*,
Roskilde Museums Forlag 2007.

billeder, der ligger i disse dybe områder. Derfor er det vigtigt for mig, når jeg er i en situation, hvor 'noget' af det jeg søger pludselig står foran mig, at jeg så filmer det med det samme. Det er ikke muligt at vende tilbage senere, for så findes 'det' ikke længere. På den måde er mine scener samlet op rundt omkring. Det er for mig en uomgængelig måde at arbejde med billeder på. Jeg planlægger dem ikke, pludselig er de der.

Kvindelige kunstners værker bliver ofte lanceret som kvindekunst. Er Silkevejen kvindekunst?

- At tale om 'kvindekunst' synes jeg er en diskriminering både af kvinder og kunst. Man omtaler ikke mænds kunst som mandekunst, men accepterer den uden videre som den 'rigtige' kunst. Derved usynliggøres kunst skabt af kvinder. Det afgørende spørgsmål er: Hvad vil samfundet se på og forstå?

Er der visse typer af kvinders kunst, som samfundet afviser at se på og forstå?

- Ja, men heldigvis er der også vigtig kunst af kvinder, som bliver mødt af offentligheden. Det er den iransk-amerikanske kunstner Shirin Neshat et godt eksempel på. På et kunstnerisk højt niveau behandler hun vigtige politiske temaer i konflikten mellem Islam og USA/Vesten, uden at blive agitatorisk. Hendes kunst kan man tage til sig og være åben over for på trods af, at hun er kvinde og på trods af, at hun tager fat i områder af sindet, som mange lukker af over for.

- Men spørgsmålet er, om ikke også mænd arbejder i sådanne zoner. Det synes jeg, der er mange eksempler på, f.eks. den tyske kunstner Anselm Kiefer, som er vokset op med efterbyrden af nazisternes ufattelige uhyrligheder. Han har i sine værker formået at ind-

drage den komplekse tyske historie om folkedrab, fascination af vold og magt, romantisk idealisme og sentimentalitet omkring fædrelandet - og så alligevel nærme sig den yderste skønhed. Det er suverænt.

Men er kvinders sindslige bagage da ikke ofte en anden end mænds?

- Ikke nødvendigvis. Netop den slagmark i sindet, som en Anselm Kiefer arbejder ud fra, kunne være et godt billede på de tilsvarende, modstridende kræfter, som er på spil for mange kvindelige kunstnere, hvad enten det kommer direkte til udtryk eller formuleres gennem arbejder, der har kærligheden til den kvindelige verden: stoffet, fødslerne, smerterne som omdrejningspunkt.

Hvis der er et særligt kvindeligt blik, hvad handler det så om?

- Det kvindelige blik er jo ikke altid positivt. Mange kvinder er ikke bedre end mange mænd på magtfulde poster i samfundet. Og i ligestillingens og frigørelsens navn lukker man ofte øjnene for, hvor jaloux kvinder for eksempel kan være. Jeg tror, kvindejalousien stammer fra, at der er talenter og kræfter, der ikke får mulighed for at udfolde sig. Det medfører naturligt nok en bitterhed, hvis det arbejde man udfører usynliggøres. Men det eneste der er at gøre er at fokusere på de kræfter, man har og gøre det, man *må* gøre.

- Det kan være en fare, at kvinder er gode til alle mulige ting og derved kommer til at sprede deres kræfter. Renæssancemaleren Sofonisba Anguissola, som spiller en rolle i *Silkevejen*, er et eksempel på en kvinde, som allerede dengang - med sin families hjælp - fokuserede på sit talent og opdrog det - og på den måde opnåede resultater. Måske det kvindelige blik skal finde sit eget fokus.

Hvordan tilsløres det kvindelige spillerum? Cross-over komponist Ellen Birgitte Rasmussen giver her et billede af, hvordan betingelserne for at blive komponist har været for hende personligt, og hun drager nogle paralleller til den generelle situation for kvinder, der arbejder med musik. Der mangler simpelthen rollemodeller.

AF ELLEN BIRGITTE RASMUSSEN

Komponistinder?

I musikkens verden har kvindelige komponister været et usædvanligt og nærmest ikke-eksisterende fænomen. Hvis man googler ordet 'komponistinde', får man 52 poster, mens ordet 'malerinde' trods alt giver 1770 poster. Denne ikke særligt videnskabelige undersøgelse blot for at vise sammenligningen til kvindelige billedkunstnere, som historisk set heller ikke har været for synlige, men dog har været der.

Der har altså ikke været ret mange rollemodeller for min generation, så hvordan får man som kvinde overhovedet ideen til at blive komponist?

Det kvindelige spillerum. Da jeg var barn og sad ved klaveret og begejstret legede 'moderne musik', blev det betragtet som noget pjat. Man skulle spille pænt. Sådan gjorde piger. Ligesom alle mine mors elever.

Jeg nægtede derfor at sætte mig mere ved tangenterne. I stedet dansede jeg rundt, når min mor spillede. Her oplevede jeg, at jeg var fri, for her var ingen forudfattede meninger om, hvordan det *skulle* være.

Jeg begyndte først at ærgre mig over ikke at have taget imod tilbuddet om klaverundervisning, da jeg

i gymnasiet blev vældig optaget af musiktimerne, ikke mindst af analysen, hvor jeg kunne studere musikkens strukturer og se de forskellige arrangements-discipliner. For her kunne jeg jo bruge nogle af alle de ideer, der vældede frem i mig, når bare der var rum for det!

Kulturpolitisk nedprioritering. Udover den globale mangel på kvindelige komponister, der kunne danne forbilleder, så er der specielle omstændigheder, som gør situationen endnu sværere for kvindelige komponister i Danmark.

Jeg kan ikke med sikkerhed sige, hvad det skyldes, men jeg tror, det er en kombination af mindst to fænomener:

1. Den danske mere eller mindre rindalisme- og jantelovsinspirerede afvisning af finkultur, hvor kultur måles og vejes ud fra, hvor mange penge der er i den.
2. Forherligelsen af det improviserede og det såkaldt primitive, som stammer fra de kulturradikale og 68'erne. De kulturradikales fremhævelse af jazz'en inkluderede desværre et temmeligt reduceret kvindebillede. Kvinder som Josephine Baker med bananskørtet blev fremhævet som

ideal, hvilket på sin vis videreførte det romantiske kvindebillede og på mange måder udelukkede, at kvinder skulle kunne arbejde med det mere »fornuftbetonede og overbliksmæssige«, der ligger i at komponere større værker.

En følge af disse to fænomener har også været nedprioriteringen af kompositionsmusikken, både i kulturpolitikken og i medierne.

Den kvindelige passion. Meget godt i tråd med de kulturradikales optagethed af det improviserede og det primitive, kombineret med det romantiske billede af 'den rigtige kvinde' som sensuel, kropslig og følelsesfuld blev jeg selv optaget af flamencodansen. Samtidig begyndte jeg at uddanne mig til cand. mag. i musik.

Flamencoens perfekte kombination af de til dels improviserede bevægelser og musiceren (ekvilibristisk percussion med fødderne!) i en form, som man kan udtrykke stor passion indenfor, tiltalte mig meget. Her kunne jeg *både* opleve den frihed, jeg havde, når min mor spillede og ikke kunne kontrollere mig, *og* min store forkærlighed for at komponere og lave sære rytmer.

At uddanne sig til »komponist« eksisterede slet ikke i min bevidsthed som en mulighed, selvom jeg både havde komponeret musik til en forestilling på en højskole og løbende arrangerede diverse rytmiske numre på Musikvidenskabeligt Institut (MI).

Den anden karriere. Det er først, da jeg er ude for et overfald og både mister jobbet som gymnasielærer og må opgive flamencodansen p.gr.a. et dårligt knæ, at musikken rigtig får lov til at tage plads i mig som noget, jeg selv ønsker at beskæftige mig med, og ikke som noget der forventes af omgivelserne.

I forbindelse med at jeg begynder at synge flamenco i stedet for at danse, finder jeg selv på mere og mere musik til tekster af bl.a. min yndlingsdigter Garcia Lorca, der om nogen har forstået kvindens stilling i samfundet. I 1998 er det 100-året for hans fødsel, og jeg komponerer i den anledning tre – 'numre' vil jeg kalde det – til hans digte til opførelse i flamenco-foreningen.

Nu får jeg blod på tanden, og lysten stiger til at gå videre med at komponere. Pludselig dukker emner, jeg har studeret på MI, og

musik, jeg kommer i forbindelse med på mit nye arbejde på P2, op som nye inspirationskilder. Tidlig musik, folk som Stravinskij og Bartok og ikke mindst den elektroniske musik inspirerer. Nu støder jeg også på enkelte kvindelige komponister: Hildegard von Bingen-året i 1998 og Sofia Gubaidulinas modtagelse af Sonningprisen i 1999 er nogle af de højdepunkter, der endelig åbner mine øjne for mulighederne for at komponere som kvinde. Det foreløbige højdepunkt i denne karriere bliver musik-forestillingen *Månen og Maskinen* på den daværende højborg for ny musik: Den Anden Opera (det nuværende PLEX).

Feminint forstærket? Det er et almindeligt fænomen, at kvinder ofte er usikre på sig selv karrieremæssigt. Oven i det kommer, at kunstnere kan være personer med stor sårbarhed og tit plages af manglende tiltro til sig selv og deres kunst. Når man lægger disse to fænomener sammen, tror jeg, at man får en rammende karakteristik af mange kvindelige kunstnere.

Fordommene er osse med til at holde os fast i den selvopfattelse, og der er ingen tvivl om, at de sidder

dybt begravet i hjernerne på både mænd og kvinder. Lad mig nævne et par eksempler: 1. På et kursus i elektronisk musik, som jeg har beskæftiget mig med i årevis, siger en fyr til mig: »Hvor er det flot, at du tager på det her kursus!« 2. For nylig var jeg til koncert med den polsk-danske sanger og recitator, elektronika-komponisten Agnieszka Wilk, som har en mand med, der styrer elektronikaen under hendes optræden. Efter flere koncerter har hun oplevet, hvordan folk går hen til *ham* og roser musikken i den tro, at det er hans.

Kirstine Stubbe Teglbjærg fra Blue Foundation har oplevet noget lignende. (Se boganm. red.). Vi ser det, vi tror, vi ser!

Nye rollemodeller. Som kvindelig komponist bliver man i udgangspunktet ikke set som kompetent på lige fod med mændene, men heldigvis er der mange eksempler på kvinder, der godt tør satse og føre sig frem, ikke mindst inden for den rytmiske og den elektroniske musik. Det er vigtigt, at mange af den slags kommer på banen, så kommende generationer kan få flere rollemodeller.

I år fejres kvindernes 100-års jubilæum på Kunstakademiets Arkitektskole. I den anledning vil en gruppe unge arkitekter synliggøre kvindernes bidrag til arkitektfaget og på et seminar diskutere fagets praktiske og teoretiske vilkår i et feministisk perspektiv.

Female Forces

AF TANJA JORDAN OG RIKKE KIRSTINE LARSEN

I en tid hvor begreberne 'kvinder' og 'mænd' måske opløses, hvor kampen for ligestilling delvis er slået igennem, og hvor erhvervslivet er begyndt at få øjnene op for kvindelige værdier, er det stadig interessant og absolut nødvendigt at beskæftige sig med kvinders vilkår og tilstedeværelse i byggebranchen, som arkitektfaget hører ind under.

Flere kvindelige bygherrer efterlyses! Byggebranchen er så absolut et mandsdomineret fag med alt hvad det indebærer af byggepladsjargon, milliardinvesteringer og handler i 'det gode rødovins selskab'. Her er der, som i det øvrige erhvervsliv, en stærk tendens til, at projekter udvikles af personer, der kan spejle sig i hinanden, ligesom det er velkendt, at direktøren udpeger en efterfølger, der ligner ham selv. Man handler med de unge driftige arkitekt drenge, der bekræfter én og kan bringe ens vision videre.

Her har kvinder dårlige kort på hånden, da investorer, der som oftest er mandlige, har svært ved at spejle sig i de kvindelige arkitekter. Og som det er i dag, falder langt de fleste kvinder da også 'af i svinget', når der skal iværksættes opgaver med stor økonomi, fordi de har svært ved at indgå og agere som ligeværdige spillere i den mandeverden, hvor byggeprojekterne bliver til. Mændene er de, der bruger de store penge, hvor kvinderne, der trods alt også er en stor forbrugergruppe, kontrollerer husholdningsbudgettet - også i erhvervslivet.

Arkitekt på den 'rigtige' måde. Arkitektens status i faget handler stadigvæk om at være arkitekt på den *rigtige*

måde. Det kan man bl.a. være ved efter endt uddannelse at arbejde på en af landets toneangivende tegnestuer som konkurrence-arkitekt. En konkurrencearkitekt er ofte nyuddannet, uden forpligtelser på hjemmefronten, arbejder omkring 60 timer om ugen, men opnår som compensation herfor en stor anerkendelse og respekt i faget. Han er en *rigtig* arkitekt. Kvinderne overlever naturligvis kun ganske kort tid i denne rolle p. gr. a. graviditet, barsel og andre forpligtelser på hjemmefronten. En anden traditionel, 'rigtig' måde at gøre karriere på er at opbygge selvstændig tegnestue. Det kan gøres ved at vinde en åben konkurrence (lavet efter fyraften uden for det tegnestue-regis, hvor man er ansat). Derved skabes grundlaget for en selvstændig praksis, som *rigtig* arkitekt på den helt *rigtige* måde! Man har egenhændigt arbejdet sig til sin status helt fra bunden.

Kvinderne gør sig sjældent særlig godt på den traditionelle, *rigtige* måde, og der er forholdsvis få selvstændige kvinder i branchen. Man kan stille spørgsmålet: Hvad er det så, kvinderne bidrager med, og hvilken betydning har de for faget, når de nu ikke altid agerer efter normen? Bygger kvinder anderledes end mænd, har de en anden tilgang til faget eller måske en anden måde at udøve det på?

Arkitekt på den kvindelige måde. Selvom det ikke er begrundet i egentlige fakta men i betragtninger, er diskussionen om, hvorvidt kvinder producerer anderledes rum, byrum og design, interessant at tage op. Traditionelt har kvindelige arkitekter bestridt de såkaldte 'omsorgsjobs', dvs. arbejdet i den lille skala med indretning og institutioner. Op igennem 90'erne er der fremkommet nye måder at udøve sit fag på, og man kan måske her tale om tendenser, der er udsprunget af en mere 'kvindelig' tilgang til faget. Det handler om et fokus på processen, på tværfaglighed og på samarbejdet i projektet. Projektudviklingen sker i et (kaotisk) samspil af aktører, og selvom disse metoder i dag er en integreret del af mange tegnestuers praksis (og et grundvilkår for projektudvikling), er de udsprunget af en særlig interesse for dialogen i projektet og udviklet i et akademisk miljø på arkitektskolerne.

Men hvordan er vilkårene for kvindelige arkitekter i dagens Danmark i en stærkt mandsdomineret byggebranche? Og hvilken betydning har det for fagets fremtid, at der efterhånden uddannes flest kvindelige arkitekter?

of Architecture

Arkitekturens feministiske arv. Historisk set er det ganske få kvindelige arkitekter, der er formidlet som forbilde. Konsekvensen er, at kvinderne ikke eksisterer for eftertiden, hverken i kraft af deres bygninger eller mentalt i kraft af deres metode eller tilgang til arkitektfaget.

Men hvorfor er kvinderne ikke indskrevet i historiebøgerne? Svaret er komplekst, og der vil da heller ikke kunne tegnes et entydigt billede af de kvindelige arkitekters bygningsværkers historie, da mange kvinder har udført deres praksis i partnerskab med mandlige kollegaer, hvor de har indtaget en mere tilbagetrukket rolle. Men ved at skrive den historie, der mangler for de seneste 100 år, med fokus på kvindernes specifikke bidrag kunne man begynde at danne sig et indtryk af og få et konkret forhold til den feministiske arv blandt Danmarks kvindelige arkitekter. For den findes og har bestemt ikke været uden indflydelse.

Kvindernes indtog. Man kan spørge sig selv, om det i dag alene kan være samfundets indgroede, stereotype kønsroller, den manglende referenceramme eller de skæve barselsvilkår, der bevirker kvindernes usikre position i faget?

En udbredt holdning blandt lærere på arkitektskolerne er, at ikke alene er kvinderne i overtal, men de er også bedre studerende, og at dette snart vil slå igennem på tegnestuerne. Det er også almindeligt at høre dem sige, at kvinderne ikke har deres ego'er imod sig, men at de derimod er mere nysgerrige og diskussionslystne, hvilket producerer en dybere spørgelyst og i sidste ende bedre projekter. Omvendt bunder spørgelysten i en usikkerhed, som alt for ofte bæres videre med ind i arbejdslivet efter endt studietid. Men der må trods alt være andet end usikkerhed, der holder de kvindelige arkitekter væk fra de synlige dele af faget, når kvinderne på tegnestuerne ikke er at finde på konkurrenceholdene eller som sagsarkitekter. – Hvorvidt det er ambitionerne, der forsvinder i mødet med virkeligheden i kampen med kæresten om hentning af børn eller i byggebranchens jargon, skal stå ubesvaret her. Tilbage står spørgsmålet, hvordan vi skal udnytte det faktum, at kvinder udgør næsten 70 % af de studerende

på uddannelserne. For så vidt det er et potentiale, er en skæv kønsfordeling selvfølgelig aldrig optimal, men skrækscenariet er, at arkitektfaget med tiden udvikler sig til at være et proletarfag med dertil hørende lavstatus på linie med SOSU-assistenten, folkeskolelæreren og pædagogen.

I bedste fald kan det kvindelige indtog i branchen tilføre andre værdier og nye potentialer, som forvaltet på den rigtige måde kan give faget en hidtil uset bredde.

Kvindernes 100 års jubilæum på Kunstakademiets Arkitektskole i København

I 2004 fyldte Kunstakademiet 250 år, hvilket blev fejret med stor festivitas. Uvist for de fleste var det, at kvinder kun havde haft adgang til akademiet i 96 år. Således var jubilæet aldrig rigtig de kvindelige arkitekter og studerendes fest. Det rådes der nu bod på med et seminar og en paneldebat i anledning af, at kvinderne i år kan fejre deres 100-års jubilæum.

Arrangementet finder sted i festsalen på Kunstakademiets Arkitektskole, Phillip de Langes Allé 10, 1435 København K, den 1. oktober 2008 fra kl. 13.00 til ca. 20.30 og er åbent for alle interesserede.

Gennem de seneste år har der været en overvægt af kvinder på arkitektskolerne i Aarhus og København. Betyder denne nye kønsfordeling noget for, hvordan fremtidens arkitekter formes? Læs her en kvindelig arkitektstuderende reflektere efter snart fem års studier.

Mænd bygger, kvinder designer

AF DORTE MARIA V. SØRENSEN

På arkitektuddannelsen er der stort set lige kønsfordeling, endda med en overvægt af kvinder de seneste år, og der uddannes nogenlunde lige mange mænd og kvinder fra de to arkitektskoler i Danmark. Til gengæld er kønsfordelingen knap så åbenbar i forhold til, hvem det er, vi hører om, hvem vi studerer samt hvem vi undervises af i løbet af studiet.

Jeg begyndte på Aarhus Arkitekt-skole i 2003. Allerede efter kort tids forløb undrede jeg mig første gang over den kønsfordeling, der desværre kom til at blive en dominerende faktor i min studietid. Som arkitekt in spe fik jeg som inspiration tilsendt en flot bog fra Akademisk Arkitektforening, der berettede om innovative projekter fra arkitekturens mange fagområder. Kun 2 af bogens viste 9 projekter var fra tegnestuer med kvindelige partnere, og både forordet og den afsluttende opsamling var skrevet af mænd. Det første år gik jeg til et utal af forelæsninger. Ud af 57 blev kun 6 holdt af kvinder. Og vi hørte stort set intet om kvindelige arkitekter.

Det gjorde vi heller ikke på nogle af de mange studierejser, som arkitektskolen arrangerede. Jeg har været med på rejser til alt fra Chicago, Paris og Milano til Rotterdam og Giber Å, og det har alle sammen været lærerige oplevelser, der har styrket og suppleret min faglighed. Beklageligvis erindrer jeg ikke på nogen af disse ture på noget tidspunkt at have studeret en kvindelig arkitektværker.

Det undrer mig, at man som kvindelig arkitektstuderende anno 2008 stadig bliver nødt til selv at

opsøge kvindelige forbilleder og studere deres kreativitet.

Kvindelige forbilleder. At de kvindelige arkitekter findes er vigtigt at få pointeret.

En af dem er Marion Mahony Griffin. Hun var én af Frank Lloyd Wrights første ansatte og arbejdede i en lang periode for ham, og hun var én af de første kvinder, der blev registreret som arkitekt i USA. Som mange andre blev hun desværre glemt og gemt i skyggen af sine mandlige kollegaer.

I Danmark blev arkitektuddannelsen åbnet for kvinder i 1908. I begyndelsen var der 1-2 kvinder blandt de 20 dimittender. Gerda Schäffer var den første kvinde i Danmark, som både tegnede og byggede og var ansvarlig for en bygnings udseende og opførelse.

Både Marion Griffin og Gerda Schäffer er kvindelige arkitekter, der er værd at huske på. De krævede deres plads og deres berettigelse på baggrund af deres faglighed og ikke deres køn – og det endda i en tid, hvor samfundet var væsentlig mindre opmærksom på kvinders vilkår end i dag.

Dorte Mandrup-Poulsen er et godt eksempel på et nulevende forbillede for kvindelige arkitekter. Gennem sit arbejde forholder hun sig til sin omverden på en yderst undersøgende måde, og hendes projekter skubber til vores opfattelse af gængse materialer og deres udtryk. Hendes arbejdsmetode har genereret nye projekter, hvor både form, proces og produktion er blevet opfundet på ny.

Virkeområder m/k. Det er interessant at se på mænds hhv. kvinders valg

af virkeområder undervejs i studiet. Jeg vil nævne to eksempler.

1. Inden for arkitektfaget er der en tendens til at opfatte 'design' som arkitekturens 'bløde værdi' og anse det for at være et feminint arbejdsområde. Jeg tager selv min kandidateksamen fra instituttet for design, hvor min interesse ligger i feltet 'møbler og rum'. Men jeg har tit tænkt på, om grunden til, at jeg har valgt netop denne niche inden for faget, skyldes, at den i modsætning til arkitekturens andre specialområder rummer mange kvindelige forbilleder fra både ind- og udland. Gennem det sidste årti har kvindelige designere som Christina Strand, Cecilie Manz, Louise Campbell, Patricia Urquiola, Hella Jongerius samt den svenske designduo Front skabt nogle fantastiske projekter og været med til at bane vejen i et felt, der ellers tidligere var domineret af personer med fornavne som Poul, Kaare, Arne og Børge. Det giver en selvtillid og en ro som kvindelig studerende at have disse nutidige forbilleder, og de er nødvendige.

2. Hvorfor bygger kvinder ikke fabrikker, operahuse, rådhus, broer og kirker? Hvorfor er det ofte kvinder, der står for at formgive mere intime byggerier som vores hjem og vores børns institutioner? Svaret findes måske i uddannelsesforløbet.

Mange gange undervejs i studiet er der blevet taget hensyn til de kvindelige studerende på baggrund af noget, der mest af alt mindede om en middelalderlig kønsopfattelse. Stort set samtlige projekter, der er blevet kreeret på skolens træværksted i grupper, er endt med, at de mandlige studerende har stået med slagbor og save, mens man

Ovenfor: Kvarterhuset i Jømtelandsgade på Amager, tegnet af Dorte Mandrup-Poulsen.

Til højre: Inspirationen for Kvarterhuset.

som kvindelig studerende har set sig selv stå med en træklods og et stykke sandpapir og få tingene til at 'se pæne ud'. Denne 'hensyntagen' er enormt frustrerende. Vi må som kvindelige arkitektstuderende blive bedre til at gøre fysisk plads til os selv og kræve vores berettigelse i samtlige facetter af faget.

Som arkitektstuderende m/k har vi brug for både kvindelige og mandlige forbilleder. Der er brug for at studere den forskellighed, der råder

mellem det at være kvindelig og mandlig formgiver. Der er brug for at diskutere, hvorfor mænd bygger broer og kvinder børnehaver, og der er brug for at prøve at forstå, hvorfor Danmarks førende tegnestuer har en stor overvægt af mandlige partnere.

Jeg er overbevist om, at den undervisning, vi får, præger vores senere fagligheder.

Hvis ikke der i studietiden gives eksempler på kvindelige arkitekter, deres formgivning og deres arbejds-

metoder, skaber det allerede her en skævvridning i forhold til mandlige og kvindelige arkitekters virkeområder senere hen.

Hvad fremtiden byder på for kvindelige arkitekter, er der ingen der ved. Selvom vi i år får vores 100-års jubilæum, er der stadig grund til at opponere, debattere og reflektere over vores arbejde. Jeg håber, at denne begivenhed i løbet af året vil få bare en brøkdel af den opmærksomhed, som den fortjener.

Forkvindens beretning 2007-08

AF KAREN HALLBERG, LANDSFORKVINDE

Året 2007 vil jeg huske som et år, hvor der skete store forandringer i Dansk Kvindesamfund.

CEDAW-pakken

Vi står i dag med en CEDAW-pakke, der ikke blot er blevet opdateret, men i realiteten er en helt ny informations- og debatpakke med artikler inden for en række kvindepolitiske områder. Pakken blev lanceret på et velbesøgt arrangement den 26. marts 2007. Her var der stor ros til initiativet og til pakkens endelige udformning. Der har været godt salg i pakken, og den kan stadig rekvireres fra sekretariatet mod et ekspeditionsgebyr eller downloades fra DKS' hjemmeside.

Idékatalog i Integration

Med finansiering fra Integrationsministeriet blev *Idékatalog for professionelle - Integration af børn i alderen 0-16 år* en realitet. Det har været længe undervejs, men resultatet er blevet vel modtaget af målgruppen: sundhedsplejersker, pædagoger og lærere. Idékataloget, der blev udarbejdet i samarbejde med Esma Birdi, er udsendt til en række skoler og biblioteker, og interessen for at få flere eksemplarer har været stor. I forbindelse med *Det europæiske år for lige muligheder for alle* fik DKS en bevilling fra Socialministeriet til lancering af kataloget. Bevillingen er brugt til at holde fem oplæg om kataloget, fortrinsvis på skoler og i kommuner. Idékataloget kan også stadig rekvireres fra sekretariatet mod ekspeditionsgebyr eller downloades fra hjemmesiden.

Et nyt projekt i relation til integration er under planlægning. Det vil handle om værtskaber for nyankomne, uddannede kvinder med anden etnisk baggrund. Projektet skal omfatte rådgivning om både praktiske områder og sociale relationer, når man er kommet til Danmark. Vi satser på at kunne uddanne ca. 20 professionelle ambassadører - primært blandt vores medlemmer. Ambassadørerne skal virke som rådgivere for de kvinder, der tilmelder sig projektet. Der er ansøgningsfrist den 1. april.

Renovering af lokalerne

På landsmødet i 2006 blev det vedtaget, at vi skulle bruge midler fra salget af grundene på Bornholm til renovering af Dansk Kvindesamfunds lokaler i Niels Hemmingsensgade. De 'nye' lokaler blev indviet ved et festligt arrangement d. 9. juni, så nu er alle minderne om historiske elininstallationer og huller i gulvet borte. Ved festen blev der bl.a. danset salsa, forestået af Hanne Bille, og underholdt med svensk kodriversang (kyling) v. Helle Thun.

Kvinden&Samfundet

I 2007 fik vi igen en professionel journalist til at være redaktør af *Kvinden&Samfundet*. Ulrikke Moustgaard blev spurgt, om hun ville påtage sig opgaven, og til alt held var interessen gensidig. Med Ulrikke som redaktør skete der en relancering af bladet, hvor det både fik et nyt indholdsmæssigt og grafisk udtryk. For at appellere bredere og dermed få flere medlemmer til foreningen var en del af konceptet, at *Kvinden&Samfundet* i fremtiden skal være et kvindepolitisk tidsskrift. Medlemsstoffet skal derfor nedtones og primært henvises til nyhedsbreve. Det er indtil nu blevet til 3 numre af bladet med Ulrikke som redaktør, og vi glæder os til det videre samarbejde.

Vær opmærksom på, at *Kvinden&Samfundet* har sin egen hjemmeside: www.kvindenogsamfundet.dk.

Styrelsen

Der måtte et ekstraordinært landsmøde til, for at styrelsen kunne blive fuldtallig, og det lykkedes at få tre nye medlemmer til at indgå i arbejdet. Der er blevet holdt møder ca. 1 gang om måneden, og desuden har styrelsen været på det traditionelle sommerweekendmøde, hvor der er lidt mere tid til at diskutere kvindepolitiske emner end på de traditionelle møder.

Politiske mål

På landsmødet 2007 blev de nye politiske mål vedtaget, så der nu er et opdateret grundlag for det videre arbejde. På kredsnetværksmødet i november blev der nedsat forskellige grupper, der skal arbejde med handleplaner for, hvordan de politiske mål skal nås. Det er et stort arbejde, som det bliver spændende at følge.

8. marts 2008

Tiden er inde til, at Danmark for alvor gør op med prostitution og forbyder køb af sex. Det er temaet, når der i år holdes 8. marts-arrangement i København.

Dansk Kvindesamfund har startet 8. marts-initiativet: et samarbejde mellem organisationer og foreninger, der arbejder for et forbud mod sexkøb i Danmark. 22 organisationer og foreninger har tilsluttet sig 8. marts-initiativet, så fejringen af kvindernes internationale kampdag i København kan fokusere på prosti-

tution og kvindehandel. Der startes med et stort optog fra Rådhuspladsen til Christianshavns Torv under hovedparolen *Forbyd sexkøb nu!* Derefter vil der være en række arrangementer i Christianshavns Beboerhus.

I forbindelse med 8. marts-initiativet lancerer Dansk Kvindesamfund den 1. marts webkampagnen *Tag stilling, mand*, www.tagstillingmand.dk. Målet er at få mænd til at tage stilling til prostitution. Efter den 1. marts kan mænd også tilmelde sig som deltagere direkte via kampagnens hjemmeside. Desuden vil der være en underskriftindsamling på nettet mod sexkøb, hvor både mænd og kvinder kan skrive under. Dette initiativ vil løbe indtil den 1. oktober. Derefter afleveres alle underskrifterne til justitsministeren.

Krisecenteret

Dansk Kvindesamfunds Krisecenter har været fuldt belagt næsten hele året. Udover den daglige leder og en socialrådgiver er der ansat en netværks-coach til at støtte kvinderne, når de skal starte et nyt liv efter ophold på krisecenteret. Projektet *Nyt Liv* kommer i første omgang til at vare i 2008 og omfatter både coaching i forhold til et nyt arbejdsliv og på det mere personlige plan. Dette foregår både mens man er på centeret og efter fraflytning. Desuden har krisecenteret ansat en frivillige-koordinator og en børneperson, der både tager sig af børnene og engagerer sig i deres personlige problemer. Krisecenterets hjemmeside er www.dkkrisecenter.dk.

Høring om virkningerne af Forældreansvarsloven

Den ny Forældreansvarslov trådte i kraft d. 1. oktober 2007, og allerede inden dens ikrafttrædelse havde DKS forholdt sig meget kritisk til den, bl.a. i et hørings-svar. Desuden blev der udgivet et temanummer af *Kvinden&Samfundet* om selve loven. I forlængelse af dette ønsker DKS at arrangere en høring om, hvilke konsekvenser den nye lov har haft for både forældre og børn. Der indsamles i øjeblikket data i form af cases til belysning af lovens virkninger. Disse vil blive fremlagt på høringen og kommenteret af politikere og fagpersoner. Høringen vil blive afholdt til maj.

Sekretariatet

I efteråret blev personalet forøget med en medarbejder, idet Joan Bach Ludvigsen blev ansat som studenter-medhjælper til at arbejde med fundraising og bistå i de daglige opgaver. I foråret var Anushka Abeynayake ansat i løntilskudsjob i 3 måneder og udarbejdede et spørgeskema til medlemmerne samt en evalueringsrapport med anbefalinger til foreningen. Styrelsen arbejder videre med de besvarede ansøgningsskemaer med medlemmernes synspunkter på og ønsker til foreningen. Marianne Asmussen var i december i praktik som researcher på *Kvinden&Samfundet*. Marianne står også for april-nummeret af bladet.

Pjece udgivet af 8. marts-initiativet

Pjecen *Tag Stilling* behandler emnet prostitution. Er sexkøb en menneskeret og en privatsag? Er prostitution et frit valg?

Pjecen er udgivet af 8. marts-initiativet, som består af en række NGO'er, kvindeudvalg og politiske ungdomsorganisationer. Den er en del af 8. marts-kampagnen mod sexkøb og kan bestilles hos Dansk Kvindesamfund på kontor@kvindesamfund.dk, gebyr 10 kr., (kan afhentes gratis af medlemmer). Den kan desuden downloades fra www.tagstillingmand.dk.

Der skal i år vælges 4 styrelsesmedlemmer (eller 1 kasserer og 3 styrelsesmedlemmer):

På valg	Joan Bach Ludvigsen	genopstiller ikke
	Lene Davidsen	genopstiller
	Pia Deleuran	genopstiller
	Neel Sylvest	genopstiller
Ikke på valg	Karen Hallberg	
	Gurli Jensen	
	Hansina Djurhuus	
Nye kandidater	Lisa Holmfjord	
Suppleanter	Mette Lund	opstiller
Revisorer	Birthe Andersen	ikke på valg
	Linda Wittchen	genopstiller
Revisorsuppleanter	Kirsten Skjøde	opstiller

Dansk Kvindesamfunds Fællesfond

Kontakt Dansk Kvindesamfund, hvis du har overskud og vil være med til at fylde fonden op, så vi kan uddele endnu flere eller større legater; eller giv støtte til Dansk Kvindesamfund tydeligt mærket "Fællesfonden".

Penge givet til kvinder, til studieophold i udlandet, til gennemførelse af uddannelse, til hjælpemidler i uddannelsen som computer etc. hjælper ikke blot den enkelte kvinde, men breder næsten altid ud til gavn for en hel familie. Antallet af ansøgninger taler sit tydelige sprog om kvinders behov for økonomisk hjælp til uddannelse.

Legatudvalgets beretning 2007

I 2007 var der indkommet 550 legatansøgninger. Til uddeling i 2007 havde Fællesfonden og Jutta Bojsen-Møllers Legat 180.000 kr. Med legatportioner på 6.000 kr. uddelte vi i år 30 legater.

Proceduren var den 'sædvanlige': Hvert udvalgsmedlem har før mødet læst sine ca.100 ansøgninger igennem og prioriteret de 8-10 ansøgninger, som hun synes skal have et legat. Det er et stort arbejde, og det er svært at prioritere. De prioriterede ansøgninger fremlægges på det årlige udvalgsmøde, hvor udvalget debatterer hver eneste ansøgning indtil i år 30 legatmodtagere var fundet.

På www.kvindesamfund.dk kan man se hvilke kriterier, der ligger til grund for at give legat. Her findes også ansøgningsskema, ansøgningsfrist og vejledning til udfyldelse af skemaet.

Årets udvalgsmøde fandt i år sted i Nyborg, hvor tidligere legatudvalgsmedlem Margrethe Mørck og hendes mand med stor gæstfrihed igen lagde hus til udvalgsmødet og sørgede for, at energien blev holdt oppe med dejlig mad.

Else Slange
Forkvinde for Dansk Kvindesamfunds Legatudvalg

Beretning fra Hulda Pedersens legat 2007

Bestyrelsen har afholdt møde i februar 2007, hvor ni ansøgninger blev behandlet. Da renten ikke er steget inden for de sidste par år, var der 115.000 kr. til uddeling til:

Kvinden og Samfundet 80.000 kr.
Dansk Kvindesamfund, Århus 6000 kr.
Kvindernes U-Landsudvalg (KULU). Dialogprojekt om pigers rettigheder i verden 15.000 kr.
Evas Ark. Annoncering 7000 kr.
Foreningen for Kønsforskning. Årsmøde 7000 kr.

Ansøgningsblanketter til legatet ligger nu på nettet på adressen:

http://www.kvindesamfund.dk/hulda_pedersens_legat_ansoegningsskema.htm

Ansøgningsfristen er den 15. februar, og uddelingerne finder sted i april.

På legatets vegne
Eva Lous

Kandidater til styrelsen

Neel Sylvest

Jeg er 60 år og psykolog. Indtil sommeren 2007 har jeg arbejdet som souschef i en arbejdsløshedskasse. Ligestillingsproblematikken fik jeg ind med modermælken. Min oldemor startede en kreds af DKS i Ribe, min mor var medlem, og selv har jeg været medlem af DKS i over 40 år. Mine aktiviteter har været forankret i Thilderne, Københavnskredsens styrelse, Københavnskredsens Rådgivning og Arbejdsmarkedsudvalget, ligesom jeg også har været repræsentant for DKS i forskellige sammenhænge.

Nu har jeg tid og lyst til at opgradere mit hidtil sparsomme engagement (som koordinator i Københavnskredsens Rådgivning), da mange af de mærkesager, jeg har kæmpet for, endnu ikke er opfyldt. Jeg vil derfor gerne arbejde videre med bl.a. ligeløn, kønsopdelt arbejdsmarked, øremærket barsel til mænd og genopfriskning af ligestillingsredskaber som kønskvotering, positiv særbehandling, måltal m.v.. I øvrigt vil det glæde mig at blive brugt på baggrund af mine generelle organisations- og politiske kompetencer.

Jeg vil bidrage til at videreføre de værdier i DKS, som jeg påskønner: At DKS er en bredtfaavnende kvindepolitisk forening, der med en velunderbygget argumentation arbejder struktureret og fokuseret.

Pia Deleuran

Pia Deleuran er advokat, mediator og idemager. Holder i den forbindelse oplæg, workshops og kursusforløb.

Hun er født i 1960 og har arbejdet med kønsperspektivet siden midten af 1990'erne. Har i en 3-årig periode siddet i Ligestillingsnævnet.

Det er Pia Deleurans ønske, at Dansk Kvindesamfund nu arbejder med at tiltrække rigtig mange nye medlemmer som sammen med de allerede indmeldte aktivt kan tage del i ligeværds-arbejdet - herunder belysningen af de skævheder, der opstår i samfundet p.g.a. de to køns forskellighed med al mangfoldigheden i øvrigt taget i betragtning. Formålet er at få skabt forståelse for hinanden og få forhandlet løsninger på plads i både et mikro- og et makro-perspektiv. Det skal Dansk Kvindesamfund være med til at udmønte.

(Foto: Sisse Jarner)

Lisa Holmfjord

Jeg er 41 år, uddannet socialrådgiver og har desuden en master i retorik og kommunikation. Jeg er i dag ansat som leder af Dansk Kvindesamfunds Krisecenter.

Det har altid været vigtigt for mig at bekæmpe ulighed, uretfærdighed og undertrykkelse, hvilket naturligt har præget mine karrierevalg: lige fra min tid i Dannerhuset, der gjorde mig bekendt med voldsudsatte kvinders vanskelige livsbetingelser, til Børns Vilkår, hvor jeg mødte alt for mange børn i urimelige situationer på grund af tvister om samvær og forældremyndighed.

Nu er jeg så del af Dansk Kvindesamfunds Krisecenter. Her er min fulde opmærksomhed atter rettet mod de voldsudsatte kvinder og deres børn med det sigte at få deres situation synliggjort og sat på den politiske dagsorden.

Udover de områder som mit professionelle engagement har involveret mig i, har jeg en generel interesse for de mange udfordringer, vi står overfor, når vi taler kvinderrettigheder, både i Danmark og i udlandet. Bliver jeg valgt til styrelsen, vil jeg derfor gøre mit bedste for at bidrage til at skærpe Dansk Kvindesamfunds stemme i ligestillingsdebatten og i særlig grad sætte fokus på voldsudsatte - såvel som handlede kvinder.

Lene Davidsen

Jeg er født i 1959 og er jurist med et indgående kendskab til lovgivning inden for: forvaltning, arbejdsmarked, uddannelse og skat. Jeg har lagt hovedvægten i min videreuddannelse på: organisation, human ressource, læreprocesser og kommunikation. I 2005 starter jeg egen HR virksomhed, der hedder METAFOR, der står for medarbejder, talent og forandring.

I begyndelsen af 90'erne begyndte jeg som jurist i Dansk Kvindesamfunds rådgivning, og jeg har hængt på lige siden bortset fra nogle år, hvor mit arbejde forhindrede mig i at deltage aktivt. Årene i rådgivning har styrket min opmærksomhed på, at vi har lang vej, før kvinder har reel ligestilling på arbejdsmarkedet og i samfundet i det hele taget. Derfor er mit kvindepolitiske fokus rettet mod to centrale problemstillinger: lige løn for lige arbejde og flere kvindelige beslutningstagere - altså flere kvinder i politik, i bestyrelser, råd og nævn og som ledere i både private og offentlige virksomheder.

Derfor vil jeg arbejde for, at vi i Dansk Kvindesamfund bidrager til, at kvinder bliver bedre til at argumentere for ligebehandling og ligestilling på et retligt eller dokumenteret grundlag. Argumenterne for beskyttelse af kvinders ret til et værdigt liv og demokratiske rettigheder finder vi hos FN og EU. Mens de økonomiske perspektiver og argumenter for brug af kvinders kompetencer og kvalifikationer på arbejdsmarkedet finder vi hos OECD og EU.

Landsstyrelsen

Forkvinde

Karen Hallberg
Havnegade 33, 2.th.
1058 København K.
Tlf.: 33 15 69 40
Email: hallberg.karen@gmail.com

Næstforkvinde

Gurli Jensen
Niels Juels vej 86
9900 Frederikshavn
Tlf.: 98 47 34 49
Email: hedebacken@dlgmail.dk

Medlemmer

Lene Davidsen
Valby Langgade 258, 1.th.
2500 Valby
Tlf.: 38 79 06 09
Email: ld@metafor.nu

Pia Deleuran
Peter Bangs vej 59
2000 Frederiksberg
Tlf.: 38 88 11 11
Email: pd@deleuran.dk

Hansina Djurhuus
Harald Jensens Gade 6, 1.th.
2450 København SV
Tlf.: 38 11 19 45
Email: hansinadjurhuus@gmail.com

Joan Bach Ludvigsen
Lollandsvej 33, 1.th.
2000 Frederiksberg
Tlf.: 28 73 07 21
Email: joanbach77@gmail.com

Neel Sylvest
Jacob Appels Alle 95
2770 Kastrup
Tlf.: 32 52 32 78
Email: neel@youmail.dk

Suppleant

Mette Lund
Fuglesøparken 32
7900 Nykøbing Mors
Tlf.: 97 72 25 55
Email: mette@lund.mail.dk

Lokale kredse

Frederikshavn/Sæby

v/ forkvinde
Alice Fredborg Sørensen
Karetmagervej 24
9300 Sæby
Tlf.: 98 46 16 60

Hellerup

v/ forkvinde
Susi Alsfelt Riise-Knudsen
Fortunvej 41
2920 Charlottenlund
Tlf.: 39 64 40 10
Email:
susi_riise_knudsen@hotmail.com

Horsens

v/forkvinde
Lis Ørnstrup
Charlotteparken 14
Stensballe
8700 Horsens
Tlf.: 75 65 74 57
Email: oernstrup@stofanet.dk

Hjørring

v/kontaktkvinde
Else Andreassen
Frejasvej 42
9800 Hjørring

Kolding

v/kontaktkvinde
Inger Olsen
Haslevej 15
6000 Kolding
Tlf.: 75 52 35 17

København

v/kontaktkvinde
Anne-Marie Krøyer
Holger Danskes Vej 79, 4.tv.
2000 Frederiksberg C
Tlf.: 44 98 50 42
Email: anne-marie@mail-online.dk

Odense

v/kontaktkvinde
Hanne Bille
Hvenekildeløkken 138, 1.
5240 Odense NØ
Tlf.: 26 28 80 83
Email: hbille@webspeed.dk

Roskilde

v/kontaktperson
Henriette Koefoed
Landevejshøjen 17
Højby
4320 Lejre
Tlf.: 46 48 11 43

Thy/Mors

v/kontaktkvinde
Mette Lund
Fuglesøparken 32
7900 Nykøbing Mors
Tlf.: 97 72 25 55
Email: mette@lund.mail.dk

Vejle

v/forkvinde
Kirsten Dalager
Horsvangen 10
7120 Vejle
Tlf.: 75 81 53 46
Email: Kirsten.Dalager@skolekom.dk

Aalborg

v/kontaktkvinde
Kirsten Skjøde
Østerkærvej 7
9240 Nibe
Email: kirsten.skjoede@mail.dk

Århus

v/kontaktperson
Mette Thybo
Ll. Sct. Mikkelsgade 17, 1.tv.
8800 Viborg
Email: mettethybo@hotmail.com

LEDER

Den største 8. marts-demonstration i mange år

FORBYD SEXKØB NU var parolen for den største 8. marts demonstration i mange år. Det var en fantastisk dag, hvor vi var omkring 2.000 kvinder og mænd, unge og gamle, der gik fra Rådhuspladsen i København til Christianshavns beboerhus, hvor vi samledes omkring workshops, filmforevisninger og debatter. Hanne Helth fra Dansk Kvindesamfund står bag initiativet, som har sat gang i debatten om mænds ret til at købe sex. Dansk Kvindesamfund inviterede bredt til samarbejde for at sætte forbud mod sexkøb på dagsordenen. Det er blevet til, at vi nu er 23 organisationer, der står bag.

I SVERIGE er sexkøb forbudt, og inden for ganske kort tid vil også Norge forbyde sexkøb. Derfor spørger jeg: Skal Danmark være Nordens slaraffenland for alfonser og menneskehandlere, der lader hånt om andre mennesker og deres livsvilkår? I Danmark er der omkring 6.000 prostituerede, hvor ca. halvdelen er kvinder, der har været udsat for menneskehandel, og som lever et liv som sexslaver.

DET ER HELT AFGØRENDE, at mænd tager stilling og deltager i debatten om prostitution. Derfor har vi lanceret websitet www.tagstillingmand.dk. Her udtaler et bredt udsnit af mænd, kendte som ukendte, sig til fordel for, at sexkøb skal forbydes. Indtil videre har over 100 mænd, her i blandt politikere, journalister, kunstnere og sportsfolk, skrevet hvorfor de går ind for et forbud. Derudover er der mulighed for at alle, kvinder som mænd, helt frem til oktober kan give deres modstand til kende ved deres underskrift. Den 18. oktober 2008 er EU's internationale dag mod trafficking, så det er dagen, hvor vi afleverer underskrifterne til justitsministeren. I Dansk Kvindesamfund er vi vant til at tage de lange seje træk. Også når det drejer sig om at forbyde sexkøb bliver vi ved, indtil Danmark har indført et forbud.

NÅR MAN HAR LÆST DETTE MAGASIN, kan ingen være i tvivl om, at kvinder i kunst ikke er ligestillet med mænd. Jeg har lyst til at supplere med min undren over, hvordan det kunne gå til, at udvalget der skulle beslutte indholdet i Kanon i faget dansk, bestod af 8 mænd og 5 kvinder. Den endelige kanon kom til at bestå af 15 forfatterskaber, hvoraf 13 var skrevet af mænd, 1 af en kvinde, og så var der 1 folkeviser, – måske har en kvinde sneget sig til at skrive folkevisen? Mon ikke reglerne og intentionerne om ligelig kønsrepræsentation skulle genopfriskes?

KULTURMINISTERIET har også sporten og hermed håndboldforbundet som sit område. Også på dette område burde et genopfriskningskursus i ligestilling snarest komme på programmet. I forbindelse med at det mandlige håndboldlandshold flot præsterede at blive europamestre, udtalte håndboldforbundets formand Per Rasmussen: »Det er det største. Ingen tvivl om det. Vi har haft mange oplevelser med pigerne. Ingen tvivl om det. Men det her er det største.« Retfærdigvis trak han lidt i land et par dage senere, men hvordan skal vi i skolen få piger til at tro på, at de er lige så meget værd som drenge, når kvindelandsholdet i håndbold har præsteret at vinde guldmedaljer ved 3 olympiader i træk, vundet verdensmesterskab og europamesterskab og til trods herfor end ikke har samme værdi som et enkelt europamesterskab til mændene?

I FORBINDELSE MED 8. MARTS har socialdemokraten Lars Rasmussen foreslået, at 8. marts bliver en national fridag. Personligt så jeg meget hellere, at politikerne koncentrerede sig om at lovgive og sørge for, at lovgivningen blev overholdt, f.eks. i forbindelse med forbud mod sexkøb, ligelønsloven og ligelig repræsentation af kvinder og mænd i kommissioner.

Karen Hallberg, Landsforkvinde i Dansk Kvindesamfund

Drømmefakultetet

Sara Stridsberg. Oversættelse Ellen Boen, 366 s. 299 kr., Athene 2007

Hovedpersonen i Sara Stridsbergs roman *Drømmefakultetet* hedder Valerie Solanas ligesom den Valerie Solanas, der i 1960'erne skrev SCUM-manifestet (Society for Cutting up Men) og ligesom den Valerie Solanas, der i 1968 skød kunstneren Andy Warhol. Men *Drømmefakultetet* skal ikke læses som en biografi om Valerie Solanas og er heller ikke tænkt som sådan. Det fremgår klart af romanens forord, hvor der står: »*Drømmefakultetet* er ikke en biografi, men en litterær fantasi med udgangspunkt i den afdøde amerikaner Valerie Solanas' liv og værker. (...) Alle personer, der forekommer i romanen, skal derfor betragtes som fiktive, endog Valerie Solanas.«

Drømmefakultetet kunne altså være historien om Valerie Solanas liv, men er det ikke. Romanen er derimod en fantastisk fortælling om identitet, køn, feminisme, kunst og rigtig meget mere. Samtidig er den en stor læseoplevelse, både mht. romanens litterære sprog, opbygning, fortællerforhold og mht. emnet: For hvem var Valerie Solanas egentlig? Man bliver nysgerrig!

At romanen spiller på nogle interessante forhold omkring fiktion kontra virkelighed gør den kun mere spændende. Derfor kan det i særdeleshed anbefales også at læse Sara Stridsbergs oversættelse fra 2003 af den virkelige Valerie Solanas SCUM-manifest, med forord af Stridsberg selv.

Sara Stridsberg modtog Nordisk Råds Litteraturpris 2007 for *Drømmefakultetet*.

JOAN BACH LUDVIGSEN

En dag i året Selvbiografiske optegnelser 1960-2000

Christa Wolf, 592 s., 349 kr. Athene 2008

Marie Tetzlaff har i sin anmeldelse i Politiken den 22. marts meget rammende kaldt disse optegnelser for et centralt dokument i Europas psykologiske og intellektuelle efterkrigstidshistorie.

Men ikke nok med det. Her knyttes den store og den lille historie sammen i et kvindeperspektiv, og ikke et hvilket som helst kvindeperspektiv.

Christa Wolf blandede sig i de store debatter om DDR og det forenede Tyskland, ikke blot fordi hun var forfatter og intellektuel, men osse fordi hun havde en stærk vision om DDR som den ideelle stat for både kvinder, mænd og børn. I optegnelserne, der følger udviklingen gennem 40 år, blandes denne heftige drøm med virkelighedens realiteter og hendes eget konkrete hverdagsliv med mand og børn, så man bliver helt øm om hjertet i mødet med denne både stærke og sårbare kvinde.

Bogen *må* appellere til danske kvindelige læsere, der uden at undsige nogle af kvinders mange roller ønsker et væsentligt bidrag til refleksioner over den gensidige forbindelse mellem kvindejag og stat.

MARIANNE ASMUSSEN

En plads i solen – Kvindelige danske kunstnere født mellem 1830 og 1930

Eva Pohl, 272 s., 280 kr. Forlaget North 2007

Museumsleder Finn T. Frederiksen, Randers Kunstmuseum, anmeldte Eva Pohls bog i Berlingske Tidende den 6. februar. Her benævner han dens emne 'Kvindekunst', fordi han mener, hun har medtaget alt for mange mindre betydelige og ligegyldige kvinder, hvis kreative udfoldelser intet har med kunst at gøre. Begrebet 'kvindekunst' er i øvrigt et begreb, han hader, for »Kunst er kunst, hvad enten den er frembragt af kvinder, børn, udviklingshæmmede, psykisk syge eller hvad ved jeg.«

Jeg nøjes med at studse over, at det eneste kvinders kunst ikke sammenlignes med er mænds kunst. Finn T. har kort sagt svært ved at få øje på bogens formål og brugsværdi. Men det kan jeg da godt fortælle ham om.

Set fra et kvindeligt synspunkt er der en umiddelbar glæde forbundet med at se og læse i Pohls bog med de 85 danske kvindelige kunstnere fra perioden. Hun samler bl.a. op på de mange udstillinger, der har været med dem i Danmark i det sidste årti, og det er derfor dejligt at gense mange af de ellers svært tilgængelige værker (der jo er i privateje og ikke i synderligt omfang indkøbt af museerne), som man har lært at kende på disse udstillinger.

De malende kvinder var der, osse i endnu større tal end man ellers tror, selvom de måske ikke er på Anna Anchers niveau alle sammen. Eva Pohl synliggør deres værker og deres historier og viser, hvor mange der faktisk brugte de muligheder, de havde for at skabe kunst. En bog, der dokumenterer kvinders voksende kunstneriske selvstændighed i perioden. Tak for det!

MARIANNE ASMUSSEN

Bedemandens datter En tragikomisk familiehistorie

Alison Bechdel. Oversat af Sarah Glerup Kristensen, 240 sider, 299 kr. Forlaget Carlsen 2008

En lesbisk kvindes selvbiografi i tegneserieform har siden udgivelsen i 2006 været en bragende succes i USA. Tegneserien hedder i dansk oversættelse *Bedemandens datter*, og kunstneren Alison Bechdel er eksempel på, at kvinder er ved at vinde indpas i et domæne, der i dén grad har tradition for at være udført af og for mænd. Et andet eksempel er iranske Marjane Satrapi, der i 2005 fik stor succes herhjemme med tegneserien *Persepolis*.

Bedemandens datter er en fortælling om at blive voksen, springe ud af skabet og en tour de force i litterære referencer på samme tid. Omdrejningspunkt for historien er Alisons forhold til sin far. Gennem hele hendes barndom har faren fået afløb for en undertrykt homoseksualitet ved at være manisk besat af indendørsdekoration og ved at trække flæsekjoler ned over hovedet på Alison. Hun har selv i al hemmelighed ønsket at være en dreng.

Som ung pige erkender Alison, at hun er lesbisk. Hendes seksuelle opvågnen er en spejlvending af farens situation, da han hele tiden har udlevet sin seksualitet i det skjulte, med kernefamilie og propert hjem som nødtørftigt dække.

Denne historie om en mere end almindelig *queer* familie er tegnet i en simpel streg og udført i en imponerende fortælle-mæssig konstruktion. De dage, hvor tegneserier kun blev associeret med drengerøve, superhelte og kulørt action er – eller bør være – forbi.

LIVA SKOGE MAN

Det kvindelige spillerum – fem komponister i Danmark i 1800-tallet

Lisbeth Ahlgren Jensen, 250 s., 248 kr., Forlaget Multivers 2007

Så ligger der endnu et væsentligt kvindehistorisk værk på bordet. Seniorforsker og mag. art i musikvidenskab Lisbeth Ahlgren Jensen har gjort det store stykke arbejde at trække fem kvindelige komponister fra 1800-tallet frem og give dem en ny historie.

Ahlgren Jensen hører ikke til dem, der dyrker elendighedspektivet inden for den musikalske kvindeforskning og kun ser fortidens kvindelige komponister som ofre for undertrykkelse og begrænsede handlemuligheder. Tværtimod gør hun kvinderne til subjekter og ser på, hvordan de rent faktisk håndterede de kønsspecifikke vilkår for musikalsk produktion, som de havde. Emma Hartmanns vilkår var fx, at hendes skabende virksomhed var underlagt så mange daglige gøremål i en stor husholdning med 10 børn, tjenestefolk og tilbagevendende flytninger, at man knap forstår, at hun overhovedet har været i stand til at komponere.

Alle de beskrevne kvinder tilhørte et privilegeret socialt miljø, hvor de er blevet stimuleret og har haft visse muligheder. Det gode i historien er, at de brugte dem. Men vi savner stadig at høre om den kvindelige pendant til Carl Nielsen-historien, – hvis den altså findes.

Bogen indeholder en meget spændende indledning, hvor forfatteren argumenterer imod traditionelle feministiske synsvinkler inden for kvindehistorien, og et særdeles interessant afsluttende kapitel, hvor hun nærmere redegør for nødvendigheden af at sætte spørgsmålstejn ved den ideologi, der har frakendt kvinder handle- og udtryksmuligheder.

MARIANNE ASMUSSEN

Feminint forstærket – syv samtaler med kvindelige musikere

Anya Mathilde Poulsen, 192 s., 249 kr. DR Multimedie 2007

Der er stadig langt flere udøvende mandlige end kvindelige musikere. Musikjournalisten Anya Mathilde Poulsen forsøger i sin samtalebog at komme nærmere et svar på, hvorfor det forholder sig sådan, men bogens hovederinde er i ligeså høj grad at indkredse det kunstneriske drive, som bogens syv kvindelige hovedpersoner alle er i besiddelse af.

Hos Signe H. Wille-Jørgensen (*Jomi Massage*, *Speaker Bite Me*) står viljen til at udfordre konventionerne gennem dyrkelsen af det skæve og larmende centralt, mens samtalen med Kira Skov (*Kira & The Kindred Spirits*) byder på rock, rul og sej overlevelsestrang. Over for det kredser Blue Foundations Kirstine Stubbe Tejlbjærg om et mere personligt, mellemfolkeligt projekt, samtidig med at hun får leveret nogle begavede nyreslag til ligningen »blond sangerinde = kransekagefigur«. Bogens helt store scoop er dog samtalen med Under Byens pressesky frontkvinde Henriette Sennenvoldt, hvis skal Poulsen nænsomt får lirket op. Her igennem bliver man især klogere på den romantiske kunstdyrkelse, der gennemsyrrer gruppens lyd og Sennenvoldts tekster.

Bogens kønspolitiske pointer og besnærende blik ind i sangskriverværkstederne fortjener et stort publikum.

RASMUS JUNGE

Giver det senmoderne kulturkaos et helt særligt spillerum for kultfilm, hvor vi kan dyrke og afsøge visionære kønsidentiteter? Eller er der blot tale om konserverende genrefilm udsat for spidsfindige tolkninger? Filmanmelder Jesper Skovlund går her sine egne senmoderne veje i en insisteren på, at film først og fremmest er visionære som kunst.

Køn, kult og kulturkaos

Konserverende genrefilm. Traditionelt anses genrefilm for at være konserverende i forhold til kønsidentiteter, men der er gjort flere forsøg på at grave visionært stof frem i dem. Filmforsker Ib Bondebjerg har fx gjort meget ud af netop det aspekt ved Marguerite Vibys populære film fra 40'erne og 50'erne, når han fremhæver, at »hun personificerede kvinderoletter, som tematiserer væsentlige aspekter af moderne kvindeliv i perioden før den egentlige kvindefrigørelse blev sat på dagsordenen i 1960'erne.«

Genrediskussionen rejser et spændende spørgsmål: Hvor langt kan man gå i sine tolkninger af umiddelbart konserverende, traditionelt mandsdominerede filmiske genrer? En anden filmforsker, Rikke Schubart, går så langt, at hun slår til lyd for, at unge kvinder kan bruge actionfilmens superbitches og actionkvinder som rollemodeller: »Hvorfor ikke både have ligestilling, være smukke og kunne kampsport?«, spørger hun.

Kunst og kulturkaos. I dagens senmodernitet er genrefilmene nærmest enerådende. Det er svært at få øje på instruktøren som kunstner og filmen som film-kunst. Kommercialisering og globalisering betyder, at vi ikke i synderlig grad importerer og beskæftiger os kulturkritisk med de film, der forholder sig kunstnerisk, kritisk eller skævt i forhold til det konventionelle. Det er mere end nogensinde før op til den enkelte biografgænger at opdage kunstneriske kvaliteter i strømmen af film. Det kulturkaos giver et helt særligt spillerum for de film, der forholder sig mere eller mindre respektløst til genererne.

Kultfilm. Fænomenet med de genre-respektløse film er ikke nyt. I 70'erne hed det kultfilm og var for de få, der fandt vej til midnatsbiografen. Kultfilmen har i dag fået sin egen senmoderne form i postmodernismen, så når vi dyrker Lars von Trier og Quentin Tarantino m.fl., dyrker vi kultfilm i postmoderne gevandter. De spiller åbenlyst bold op af genererne, så de ofte fremtræder kunstnerisk gyldige.

Genrefilm gøres til kunst. Tarantino tager udgangspunkt i ekstremt voldelige genrefilm, de såkaldte exploitationfilm, hvis traditionelle kønsrollemønstre er til at tage og føle på. Voldsudfoldelser på film forbindes typisk med mænd, men Tarantino overexponerer (fx i *Death Proof* fra 2007) de voldelige kvinder, så der ikke er 'mere mand' tilbage, når filmen er forbi. Tarantino insisterer her på, at kvinderne udi det voldelige er mændene langt overlegne, også i forhold til traditionelle actionfilm. Den 'strategi' tyder på, at fremstillingen af kvindevold skal ses som et stilistisk træk og som metafor for frigørelse snarere end som en henvisning til virkeligheden. Han tager på den måde det ekstreme til sig og skaber kunst ud af det, der førhen var spekulation.

Kvindens filmkunst. Ib Bondebjerg og Rikke Schubart mener, at man udmærket kan opleve visionære kønsidentiteter i genrefilm. Men det kan man kun, fordi de film gør sig store anstrengelser for at følge med tiden. Det er der nemlig penge i.

Selv finder jeg større tilfredsstillelse i at blive en del af den kult, der stadig insisterer på, at film først og fremmest er visionære som kunst. Den kult kan man indlemmes i, hvad enten man dyrker kult- eller postmoderne film, eller går til film og filmkunstnere der har et kompromisløst ikke-kommercielt filmsprog som fx Jytte Rex. »Det er utroligt, at man skal over på kvindesiden for at finde nosser i dansk film,« som Lars von Trier engang sagde om hende. Men det er måske ikke så utroligt endda. Kvindens kunstneriske styrke kender vi endnu ikke rækkevidden af.

Skribenter, kunstnere og anmeldere i dette nummer:

Birgitte Anderberg

f. 1967, ansat som Ph.d. stipendiat på Statens Museum for Kunst med et forskningsprojekt om Dansk kunst i 1960'erne og 1970'erne med særlig henblik på kønsperspektivet. Tidligere museumsinspektør på Ordrupgaard og Arken. birgitte.anderberg@smk.dk

Marianne Asmussen

f. 1957. Cand. mag. i Dansk og Børne- og Ungdomskulturhistorie. Intellektuel løsarbejder. Gæsterektor på dette temanummer af Kvinden&Samfundet. Særlige interesseområder: Kunst og kultur, feminisme, kvinders og børns rettigheder, kvinder hjælper kvinder, livsforløb og samfundsstruktur. marianneasmussen2@gmail.com

Jette Hansen

f. 1960, mag. art., forfatter og debattør.

Nina Hole

f. 1941, keramisk kunstner, uddannet i USA. Kendt for sine fire-sculpture-performances. Nina Hole er aktuell med en retrospektiv udstilling på Grimmerhus fra den 15. juni til den 28. september 2008. Se www.ninahole.com; www.grimmerhus.dk; www.ceramic.dk nihomi@getznet.dk

Rasmus Junge

f. 1980. BA i dansk og religionsvidenskab. Redaktionel medarbejder på musikmagasinet Soundvenue Magazine. rju@soundvenue.com

Tanja Jordan

f. 1969. Arkitekt MAA, 50% anpart i tegnestue m. kvindelig partner. Uddannet fra Arkitektskolen i Århus, Cooper Union School of Art and Architecture, New York og University of East London. Særlige interesseområder: Kvinder og arkitektur, bæredygtig udvikling og samfundsengagerende projekter. Medarrangør af kvindernes 100-års jubilæum på Kunstakademiets Arkitektskole. Se www.jordansteenbergl.dk tj@jordansteenbergl.dk

Tine Louise Kortermand

f. 1968. Uddannet fra Det Fynske Kunstakademi. Visuel kunstner, komponist m.m. Arbejder specielt med videoinstallationer, lyd- og liveperformances, ofte kombinerer hun alle tre medier i samme værk. Igennem de sidste ti år har hun udstillet

og optrådt i ind- og udland på kunsthaller, museer, i gallerier og projektrum samt organiseret omfattende tværfaglige projekter. Se www.kortermand.dk tine@kortermant.dk

Rikke Kirstine Larsen

f. 1976. Arkitekt MAA. Uddannet fra University of Washington, Seattle, Kunstakademiets Arkitektskole og East London University. Særlige interesseområder: Kvinder og arkitektur, urbanitet, fotografi, tegning og film. Se www.onefemalearchitect.dk; www.nervousintheservice.dk rikke@onefemalearchitect.dk

Joan Bach Ludvigsen

f. 1977, stud. mag. i Moderne Kultur og Kulturformidling og Kvinde- og kønsstudier. BA i litteraturvidenskab. Medlem af Dansk Kvindesamfund og Vox Femininum. Særlige interesseområder: menneskerettigheder, ligestilling, politik og kønskonstruktioner. joanbach77@gmail.com

Ellen Birgitte Rasmussen

f. 1965, cand. mag. i musik og spansk. Cross-over komponist. Har studeret flamencodans og spansk i Spanien. Flamencodanser siden 1986. Første seriøse komposition *Forbruger-tango*, 1985. Derefter flamencotronica *The Moon and the Maschine I*, Den Anden Opera, Kbh. 2003; *Menneske og Maskine* (fejring af Else Marie Pade med koncerten *Electricer*), Den Sorte Diamant, 2005; *Dronning Dagnars Drøm*, Ribe 2005. Se og hør eksempel på <http://youtube.com/MoonMach> musa@mail.tele.dk

Jytte Rex

f. 1942, billedkunstner og filminstruktør. Har deltaget i flere separat- og gruppeudstillinger, udgivet bøger, instrueret kortfilm, spillefilm og portrætfilm. Alsidige anerkendelser. Aktuell med udstillingen *Malerier og installation* i Clausens Kunsthandel, Toldbodgade 9, Kbh. fra den 5. april til den 10. maj, og med bogen *Palle Nielsen TIMEBOG*, som udkommer på Gyldendal i slutn. af april/beg. af maj.

Karen Sjørup

f. 1948, lektor og kønsforsker, Institut for Samfund og Globalisering, RUC. Tidligere leder af Center for Ligestillingsforskning og tidligere direktør for Videnscenter for Ligestilling. Gennemførte i 2007 sammen med Charlotte Kirkegaard undersøgelsen *Kvinder i Kunst for Kunstrådet*. Rapporten kan downloades fra Kunstrådets hjemmeside:

http://www.kunststyrelsen.dk/db/files/kvinder_i_kunst_1.pdf kasj@ruc.dk

Bente Skjøttgaard

f. 1961, keramiker. Repræsenteret hos drud & køppe gallery i København og hos Galerie Maria Lund i Paris.

Liva Skogeman

f. 1980, stud. mag. i Moderne kultur og kulturformidling og p.t. specialeskrivende i emnet 'nye tegneserier'. livasko@gmail.com

Jesper Skovlund

f. 1960, cand. mag. i filmvidenskab og dansk. Anmelder bl.a. film på www.ON-Z.dk, er forfatter til flere leksikonopslag om film på Leksikon for det 21. århundrede www.leksikon.org og holder foredrag om kulturfilm og andre filmemner. Har arbejdet som højskolelærer i film- og tv-produktion og været med til at grundlægge Højskolernes Filmfestival. jesper-skovlund@fakse-net.dk

Dorte Maria V. Sørensen

f. 1980, arkitektstuderende på Arkitektskolen Aarhus. P.t. arbejder jeg med afgangprojektet *Min nabo er en elefant*, som omhandler apteringen af en cirkusvogn. Forventer at afslutte uddannelsen som arkitekt fra linien møbel og rum i juni 2008. Derefter jobsøgende i Kbh. Særlige interesser: arkitektur, design og kunst, særligt kvinders arbejde hermed. dortemariavestergaard@gmail.com

Kvinden&Samfundet er i 2008 udkommet i 1 ordinær udgave samt dette særnummer. Næste ordinære nummer udkommer i august 2008. Vejledende deadline er 15. juli 2008.

Annoncer optages efter aftale.

Indlæg offentliggøres online på www.kvindenogsamfundet.dk Send dit indlæg som vedhæftet fil til: magasinet@kvindesamfundet.dk Eller til: Kvinden&Samfundet Niels Hemmingsensgade 10, 3.sal, 1153 Kbh. K.

Medlemskab af Dansk Kvindesamfund inkl. abonnement på Kvinden&Samfundet koster: 450 kr. pr. år. For studerende 300 kr. pr. år. B-medlemskab (kun Kvinden&Samfundet uden medlemskab) 250 kr. pr. år.

Ligestilling med humor

Kvinden&Samfundet tegner i hvert nummer et portræt af et menneske, som gør noget for ligestillingen. Mød her video-, lyd- og performancekunstneren **Tine Louise Kortermant**, som er en særdeles aktiv projektmander i ligestillingens tjeneste.

AF MARIANNE ASMUSSEN

Tine Louise Kortermant er ude med hækkesaks og humor i sin kunstneriske diskurs om ligestilling, sidst med multimedieværket *Dukkehus med forhav* – komposition for forsker og pigearde med hækkesaks. Som kunstner vil hun sætte fokus på kvindeidentitet og ligestilling ved at vise og gøre noget. Og allerhelst på en positiv, skæv og humoristisk måde.

Ligestilling skal komme indefra, siger hun. Men selvom hun mener, at

den vigtigste ligestillingskamp lige nu foregår på et psykisk niveau, så ender den kamp for hende ikke i lønkammeret eller på terapeutens sofa. Det er kendetegnende for hendes kunstneriske projekter, at hun tværtimod fører denne kamp videre ud i det offentlige rum. Den er ikke kun et individuelt, kvindeligt anliggende, men osse noget der angår fællesskabet. I denne proces evner hun *både* at inddrage vidt forskellige mennesker – og at iværksætte projekterne, så rigtig mange får uventede oplevelser undervejs.

Fra kusekunst til Kgs. Have. Når man har mødt Tine Louise Kortermant, er man ikke et øjeblik i tvivl om, hvad kunstnerisk drivkraft og kunstnerisk virksomhed er for noget. Med stor energi og indre nødvendighed fører hun sine projekter ud i livet.

Det har hun gjort lige fra studieårene i 90'erne på Det fynske Kunstakademi, hvor hun var med i den feministiske kunstgruppe Pussy Power, der lavede kusekunst, lige før nyfeminismen for alvor blev moderne, til hun sidste sommer opførte sit seneste værk ved Blomsterfestivalen i Kongens Have i Odense.

Hendes næste projekt skal handle om det gamle, hemmelige, kinesiske kvindesprog, Nushü, hvor hun

håber at få et samarbejde i stand med Danmarks Radios PigeKor.

Mediernes pligt. »Jeg vil påvirke både mænd og kvinder til at tænke nuanceret om kvinder,« siger hun. »Det burde medierne osse gøre. Hvis kvinder ikke vedblivende skal bo i dukkehus, har medierne simpelthen pligt til at fokusere varieret på kvinder og køn!«

Tine sidder i øvrigt med i Det kulturfaglige Råd for Fyns Region, som skal inspirere politikerne til nye kulturtiltag på Fyn. Her bidrager hun med sit helt unikke perspektiv på kulturlivet, selvom det nok kan være svært at komme til som eneste udøvende kunstner og den yngste af tre kvinder blandt rådets i alt ni medlemmer. Men Tine er lige så sej som Fyn er fin, heldigvis!